

Magdalena Szyndler
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Artystyczny, Instytut Muzyki

**Repertuar muzyczny południowej części Śląska
Cieszyńskiego (Beskid Śląski) – tradycja i współczesność**

**NINIEJSZA PRACA POWSTAŁA W RAMACH PROGRAMU
INSTYTUTU MUZYKI I TAŃCA „MUZYCZNE BIAŁE PLAMY”**

Cieszyn 2012 r.

Spis treści:

I. Informacje wstępne.....	3
II. Historia Trójwsi, osadnictwo na tle Śląska Cieszyńskiego.....	4
<i>Śląsk a Śląsk Cieszyński-formowanie się granic.....</i>	<i>4</i>
<i>Beskid Śląski-Istebna, Jaworzynka, Koniaków. Położenie.....</i>	<i>7</i>
<i>Rys historyczny i kulturowy. Osadnictwo, pierwsze wzmianki.....</i>	<i>8</i>
<i>Gwara.....</i>	<i>11</i>
<i>Strój.....</i>	<i>12</i>
III. Badania folklorystyczne i etnomuzykologiczne.	
Przeszłość i teraźniejszość. Specyfika folkloru muzycznego.....	14
<i>Specyfika folkloru muzycznego.....</i>	<i>19</i>
<i>Instrumentarium, kapele, muzykanci.....</i>	<i>19</i>
<i>Nauczanie ludowe – kształcenie muzykantów.....</i>	<i>20</i>
<i>Zespoły, imprezy, organizacje.....</i>	<i>23</i>
<i>Specyfika melodyczno-rytmiczna repertuaru Beskidu Śląskiego.....</i>	<i>25</i>
<i>Obszar penetracji terenowych.....</i>	<i>27</i>
<i>Badania własne.....</i>	<i>28</i>
IV. Terminologia.....	29
<i>Folklor, Folkloryzm, folk.....</i>	<i>29</i>
V. Obecny stan repertuaru muzycznego.....	32
VI. Podsumowanie.....	38
ANEKS.....	39

NINIEJSZA PRACA JEST OBJĘTA OCHRONĄ PRAWA AUTORSKIEGO I JEJ WYKORZYSTANIE W JAKIEJKOLWIEK FORMIE WYMAGA ZGODY AUTORA LUB INSTYTUTU MUZYKI I TAŃCA

I. Informacje wstępne

Tematyka podjęta przeze mnie jest wynikiem długotrwałych obserwacji, analiz i przemyśleń na temat omawianego obszaru. W latach 2001-2005 prowadziłam badania empiryczne na Zaolziu, którego część stanowi Beskid Śląski (współcześnie są to ziemie należące do Republiki Czeskiej)¹. Te działania zainspirowały mnie do podjęcia kolejnych czynności badawczych, ale na terenach polskich. W 2011 i 2012 przeprowadziłam wywiady, obserwacje i ankiety z autochtonami z Trójwsi (Istebna, Jaworzynka, Koniaków).

Celem mojej pracy było ukazanie współczesnego obrazu przejawów **folkloru muzycznego** na badanym terenie, zarówno w postaci źródłowej (pokolenie najstarsze), **folkloryzmu** (zespoły regionalne, edukacja ludowa) i **folku** (teraźniejsze hybrydy). W trakcie obserwacji empirycznych szczególnie zainteresowało mnie nauczanie ludowe (skrzypce) oraz elementy różnych sposobów wykonania, manieri wykonawcze, inspiracja różnymi szczegółami pochodzącymi szczególnie z terenów karpackich na płaszczyźnie wybranych elementów dzieła muzycznego (rytmika, melodyka, agogika, artykulacja etc.). Jest to tematyka bardzo szeroka, wykraczająca poza ramy tego tekstu. Poprzez to artykuł ten jest jedynie początkiem drogi badawczej na polu folkloru i etnomuzykologii.

W przyszłości kolejne działania zostaną przeze mnie rozszerzone na grunt tzw. Trójstyku tj. obszar Beskidu Śląskiego po stronie polskiej (Trójwieś), czeskiej (Mosty koło Jabłonkowa, Bukowiec, Piasek) i słowackiej (Černe, Skalite), a ich podsumowaniem będzie praca habilitacyjna.

Do tej pory nie ukazała się całościowa praca wiążąca tematykę folkloru muzycznego we współczesności na wybranym terenie. Począwszy od połowy XIX wieku ukazywały się owszem artykuły czy śpiewniki poświęcone małym wycinkom folkloru muzycznego. Na tym terenie działali m. in. A. Cinciała, W. Kiswa, A. Hławiczka, J. Tacina, F. Pustówka i inni. Były to w dużej mierze jedynie zapisy tekstowe pieśni (m. in. A. Cinciała), śpiewniki (melodia z tekstem) czy pojedyncze artykuły².

¹ Przeprowadzony rekonesans oraz analizy zaowocowały monografią - M. Szyndler: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011.

² M. Szyndler: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011, s. 70-77.

II. Historia Trójwsi, osadnictwo na tle Śląska Cieszyńskiego

Śląsk a Śląsk Cieszyński – formowanie się granic

Śląsk Cieszyński stanowi ciekawy obszar badawczy nie tylko ze względu na wielkie bogactwo na płaszczyźnie dziejowej, politycznej, ale w szczególności w dominującej sferze kulturowej.

Teren ten poddany analizie geobotanicznej można podzielić na trzy regiony fizyczno-geograficzne, które różnią się od siebie tj.: Beskid Śląski, Pogórze Cieszyńskie (jest fragmentem Pogórza Śląskiego) oraz fragmenty Kotliny Ostrawskiej i Oświęcimskiej³.

O pochodzeniu nazwy „Śląsk” pisano już w kronikach (od XI wieku) a także w wielu pracach i artykułach⁴. Od XVIII wieku istniały spory dotyczące tego terminu (w tym czasie możemy mówić o co najmniej dziewięciu różnych interpretacjach). Przełomem był wiek XIX, kiedy to Jerzy Samuel Bandtke postawił tezę o pochodzeniu nazwy plemienia Ślęzan od góry Ślęży i od rzeki Ślęży⁵. Do poglądów tego uczonego powrócono w okresie międzywojennym, m. in. Mikołaj Rudnicki i Władysław Semkowicz poddali analizie materiał lingwistyczny (*ślęgać, ślągwa, śleganina* – oznaczające słońce, wilgoć, pogodę deszczową). Interpretacja ta związana była z rzeką Ślężą, która do czasów uregulowania płynęła przez mokradła⁶.

Pierwsze wzmianki źródłowe, wymieniające nazwy plemion śląskich pochodzą z IX-wiecznego dokumentu tzw. *Geografa bawarskiego* (rys. 1), będącego jednym z najstarszych opisów ludów⁷. Tak więc: *Ślężanie* – przebywali nad rzeką Ślężą, w okolicach góry Ślęży, Wrocławia i Niemczy, *Dziadoszanie* – u ujścia Bobru do Odry, w okolicach Głogowa, Nowej

³ A. Dorda: *Środowisko przyrodnicze Śląska Cieszyńskiego na prawym brzegu Olzy i jego ochrona* (w:) W. Sosna (red.): *Śląsk Cieszyński. Środowisko naturalne. Zarys dziejów. Zarys kultury materialnej i duchowej*, Cieszyn 2001, s. 33.

⁴ M. in.: R. Żerelik: *Dzieje Śląska do 1526 roku*, (w:) Czaplinski (red.) *Historia Śląska*. Wrocław 2002, s.14; W. Semkowicz : *Historyczno-geograficzne podstawy Śląska*, (w:) *Historja Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1402*, t. 1, (red.) S. Kutrzeba. Kraków 1933; M. Rudnicki: *Dyskusja na temat nazwy Śląska*, „Slavia Occidentalis” XVI, 1937, s. 234 n; więcej: W. Korta: *Historia Śląska do 1763 roku*. Warszawa 2003, s. 11-15.

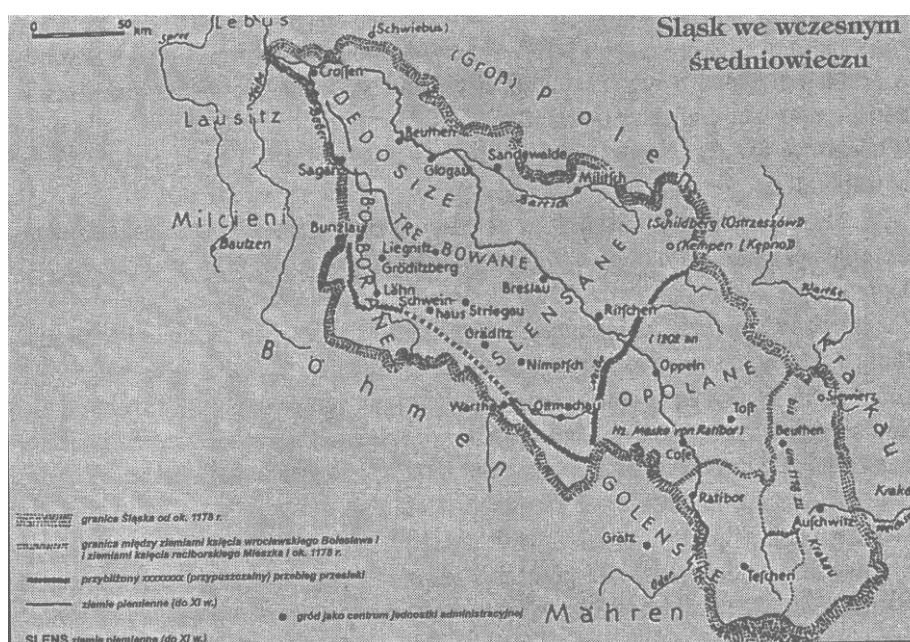
⁵ R. Żerelik: op. cit. ..., s. 14.

⁶ W. Semkowicz : *Historyczno-geograficzne podstawy Śląska*, (w:) *Historja Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1402*, t. 1, (red.) S. Kutrzeba. Kraków 1933; M. Rudnicki : *Dyskusja na temat nazwy Śląska*, „Slavia Occidentalis” XVI, 1937, s. 234 n; więcej: W. Korta: *Historia Śląska do 1763 roku*. Warszawa 2003, s. 11-15; M. Szyndler: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011, s. 14.

⁷ J. Bahlcke: *Śląsk i Ślązacy*. Wydawnictwo Naukowe Scholar. Warszawa 2001, s. 24; więcej: A. Gieysztor: *Kształtowanie się organizacji państwowych od IV do połowy IX wieku*, (w:) H. Łowmiański (red.): *Historia Polski*, t. 1 do roku 1764, część I do połowy XVI wieku. Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1957, s. 132-137.

Soli i Krosna, *Głupie Głowy* – prawdopodobnie okolice Głubczyc i Lubomi, *Opolanie* – okolice dzisiejszego Opola, Gołężyce, Gołężycze⁸.

Rys. 1 – *Geograf Bawarski* - Plemiona śląskie⁹.

Granice historycznego Śląska Cieszyńskiego wraz z Beskidem Śląskim (zwanego również Wschodnim) na wschodzie wyznacza rzeka Białka oraz szczyty górskie: Klimczok, Kotarz, Malinowska Skała, Barania, Gańczorka, Tyniok, na południu linia graniczna ciągnie się przez szczyt Ochodzitej, teren Jaworzynki, a dalej granicą śląsko-słowacką pod Biały Krzyż. Strona zachodnia to rzeka Ostrawica, a na odcinku pomiędzy Ostrawą – Gruszowem a Boguminem rzeka Odra, która łącząc się z Olzą i jej dopływem Piotrówką, tworzy granicę północną (takie granice ukształtowały się w połowie XVIII wieku po wojnach prusko-austriackich). Śląsk Cieszyński od wschodu styka się z Małopolską, na południu ze Słowacją, od zachodu

⁸ R. Żerelik: *Dzieje Śląska do 1526 roku*, (w:) M. Czapliński (red.) *Historia Śląska*. Wrocław 2002, s. 37.

⁹ J. Bahlcke: *Śląsk i Ślązacy*. Wydawnictwo Naukowe Scholar. Warszawa 2001, s. 24; więcej na temat początków Śląska: H. Łowmiański: *Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n.e.* Warszawa 1963. Państwowe Wydawnictwo Naukowe; tenże: *Historia Polski*, t. 1 do roku 1764, część I do połowy XVI wieku. Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1957.

sąsiaduje z Morawami i częścią Śląska Opawskiego, zaś od północy z Górnym Śląskiem (dawniej określanym nazwą Śląsk Pruski)¹⁰.

Przez wieki ziemie te były pod panowaniem różnych władców (polskich, czeskich czy austro-węgierskich) a tym samym znajdowały się w skomplikowanych sytuacjach politycznych, ekonomicznych i kulturowych, ale zdecydowanie rok 1920 był przełomową datą w historii Śląska Cieszyńskiego. W tym okresie w związku z zaistniałymi wydarzeniami natury politycznej ziemia ta została podzielona na część polską i czechosłowacką, granicą była rzeka Olza, stąd nazwa terenów pozostałych za Olzą czyli Zaolzie¹¹ (to obszar 2283 km², gdzie 55, 8% tj. 1274 km² stanowi część zachodnia-czeska, a część wschodnia-polska to pozostałe 44, 2% czyli 1009 km²)¹². Jak można się domyślać fakt ten nie był obojętnym na losy Polaków na Zaolziu (współcześnie jest to ok. niecałe 30 tysięcy osób¹³), nie tylko ze względów politycznych, ekonomicznych, ale szczególnie jeśli chodzi o sprawy kulturowe i tożsamościowe¹⁴.

Obecnie administracyjnie Śląsk Cieszyński na terenie Polski znajduje się w południowej części województwa górnośląskiego, którego tworzą dwa powiaty tj. bielsko-bialski i cieszyński (w ich skład wchodzi gminy m. in. Cieszyn, Istebna, Ustroń, Wisła, Zebrzydowice, Skoczów itd. – rys. nr 2)¹⁵.

¹⁰ D. Kadłubiec: *Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej*. Czeski Cieszyn 1987, s. 5.

¹¹ J. Wiechowski: *Spór o Zaolzie*. Warszawa 1990, s. 30.

¹² Więcej: M. Szyndler: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011, s. 5; H. Mróz: *Środowisko geograficzne polskiego Śląska Cieszyńskiego* (w:) W. Sosna (red.) *Śląsk Cieszyński. Środowisko naturalne. Zarys dziejów. Zarys kultury materialnej i duchowej*. Macierz Ziemi Cieszyńskiej, Cieszyn 2001, s. 11.

¹³ Strony Czeskiego Urzędu Statystycznego: http://notes2.czso.cz/cz/slzb2011/cd_slzb2011_11_12/cr.html (za rok 2011), 6.06.2012, godz. 11.

¹⁴ Mniejszość polska pozostała w obrębie Państwa Czechosłowackiego i przez wiele lat była odcięta od Macierzy, ale dzięki temu zachowała elementy kultury duchowej (gwara, muzyka, tańce) i materialnej (stroje, budownictwo itp.), co pozwalało na utrzymanie tożsamości polskiej. Więcej: M. Szyndler: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011.

¹⁵ H. Mróz: *Środowisko geograficzne polskiego Śląska Cieszyńskiego* (w:) W. Sosna (red.) *Śląsk Cieszyński. Środowisko naturalne. Zarys dziejów. Zarys kultury materialnej i duchowej*. Macierz Ziemi Cieszyńskiej, Cieszyn 2001, s. 11.

Rys. nr 2 – Mapa Śląska Cieszyńskiego¹⁶.

Beskid Śląski – Istebna, Jaworzynka, Koniaków. Położenie

Śląsk Cieszyński jest obszarem dosyć zróżnicowanym pod względem geograficznym. Dzieli się na część górzystą tj. **Beskid Śląski**, część pagórkowatą tzw. **Pogórze Cieszyńskie** oraz na część nizinną na północ od Cieszyna¹⁷. Pod względem fizjograficznym Beskidy dzielą się na dwie części tj. **Beskidy Zachodnie** i **Beskidy Wschodnie**, zaś Beskid Śląski należy do

¹⁶ M. Szyndler: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011, s. 8.

¹⁷ J. Marcinkowa: *Tańce Beskidu i Pogórza Cieszyńskiego*. Centrum Animacji Kultury, Warszawa 1996, s. 11; J.

tych pierwszych wraz z Beskidem Małym, Beskidem Wysokim, Beskidem Wyspowym, Beskidem średnim i Beskidem Niskim.

Rys historyczny i kulturowy.

Osadnictwo, pierwsze wzmianki

Kształtowanie się wsi, a tym samym i osadnictwo należą do działań długotrwałych i zależą w dużej mierze od różnych uwarunkowań. Jak pisze D. Kadłubiec są to: (...) **warunki fizjograficzne terenu** (klimat, jakość gleby, ukształtowanie powierzchni, tzn. doliny, wyżyny, góry, nasłonecznienie stoków, rodzaj i stan nawodnienia – rzeki potoki, stawy itp.), **czynniki społeczne** (nawyki osadnicze przekazywane z pokolenia na pokolenie), **produkcyjne, historyczne i etniczne**¹⁸.

Ludność napływająca na Śląsk Cieszyński początkowo zajmowała tereny nizinne, północne (ze względu na łatwość uprawy ziemi). Zatem fala osadnictwa przesuwiała się od XIII wieku z okolic Bogumina, Karwiny, Orłowej, by w XVI i XVII wieku zająć Beskidy (zakończenie w XVIII wieku w Koniakowie, najmłodszej wsi w Beskidach – 1712)¹⁹.

Franciszek Popiołek pisze o Trójwsi: (...) *W XVI wieku powstały Istebne i Jaworzynka, w której w r. 1649 było 14 chłopów i 7 zagrodników, osiedlonych również na „wyrąbiskach” (...) Koniaków (jabłonkowski) należy do osad późniejszych*²⁰.

Nieco więcej informacji znaleźć można w późniejszej pozycji powyższego autora, z roku 1939: *Pierwszą osadą na terenie dzisiejszej wsi Istebnej były Jasnowice (...)*²¹. W pierwszym Urbarzu z 1577 roku nie ma wzmianki na temat miejscowości Istebna dopiero w kolejnym, prawie sto lat później (z 1621 roku), gdzie wymienieni są wszyscy osadnicy. Źródła na ten temat są bardzo ograniczone albo wręcz nie zachowały się. Wiadomo, że pierwsi osadnicy zajęli ziemię w najbardziej nasłonecznionej części Złotego Gronia (południowe stoki góry).

Jednym z dokumentów, które przetrwały do dnia dzisiejszego jest akt dla prawdopodobnie pierwszego wójta istebniańskiego Maćka Kurzysza, wystawiony przez

¹⁸ D. Kadłubiec: *O kształtach i osadnictwie wsi cieszyńskich (w:)* (red. D. Kadłubiec) *Płyniesz Olzo... Zarys kultury materialnej ludu cieszyńskiego*, Ostrawa 1972, s. 11.

¹⁹ D. Kadłubiec: *Uwarunkowania cieszyńskiej kultury ludowej*. ZG PZKO, Sekcja Folklorystyczna, Czeski Cieszyn 1987, s. 12.

²⁰ Fr. Popiołek: *Dzieje Śląska Austriackiego z ilustracjami*. Drukarnia Towarzystwa Domu Narodowego, Cieszyn 1913, s. 53.

²¹ Fr. Popiołek: *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*. Nasza Księgarnia, Warszawa 1939, s. 140.

księżnę Elżbietę Lukrecję. Pismo to zawiera informacje związane z podarowaniem ziemi w osadnikowi w zamian za przysługi oddane w służbie dworskiej lub wójtowskiej²².

Można przypuszczać, że pierwsi osadnicy przybyli ze starych wsi śląskich m. in. Czechowski z Czechowic, Żeleskowie z Jabłonkowa, Heretyk z Jasnowic, Jebastys i Kohut z Mostów. Niestety ziemie na stokach były nieurodzajne a klimat ostry i niesprzyjający, co z kolei spowodowało rozwinięcie pasterstwa na szeroką skalę.

Nazwa Istebna pojawiała się w dokumentach w przeróżnych formach. Językoznawcy przypisują jej pochodzenie prasłowiańskiej nazwie *izdba, istba* (chata, szałas). Inni z kolei twierdzą, że etymologia tego słowa pochodzi z języka rumuńskiego *istip* (osada)²³. Zaś sami mieszkańcy Istebnej tłumaczą brzmienie tego terminu od słownictwa gwarowego – pierwsi osadnicy przybywając na te tereny uznali, że jest to miejsce *iste* czyli wspaniałe, odpowiednie do zamieszkania²⁴.

Niemalą wpływ na kulturę materialną i duchową miała fala ludności wołoskiej. Według Franciszka Popiołka Wołosi (zwani też Wałachami) byli pasterzami, którzy wędrowali grzbietami Karpat w poszukiwaniu nowych pastwisk od Bałkanów aż do Równiny Morawskiej. Mieli oni duży wpływ na sposób prowadzenia gospodarki, gdyż przekazywali napotkanym osadnikom elementy własnej kultury pasterskiej (wypas bydła, sporządzanie wyrobów z mleka owczego czy specyficzne instrumentarium)²⁵. Ludność ta była niejednorodna, koczownicza. Charakterystyczną jej cechą było przenoszenie elementów najróżniejszych kultur, m.in. albańskich, bułgarskich, rumuńskich, rusińskich, słowackich, polskich itp. Stopniowo Wołosi rezygnowali z wypasu i zaczęli zajmować się uprawą roli, a z czasem *zostali wchłonięci przez miejscową ludność polską*²⁶. W dużym stopniu wpłynęli na kulturę ludową, czego efektem były specyficzne cechy, które możemy dzisiaj obserwować na płaszczyźnie gospodarki pasterskiej, obrzędów, zwyczajów, nazewnictwa²⁷, stroju, a także folkloru muzycznego²⁸.

²² *Tamże*, ...s. 141.

²³ A. Siemionow: *Studia beskidzko-tatrzańskie*. Wydane przez Urząd Miasta i Gminę, Kalwaria Zebrzydowska 1992, s. 282.

²⁴ Źródło: wywiad przeprowadzony przez Tadeusza Papierzyńskiego z Zuzanną Kawulok (2005) - praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. D. Kadłubca – Tadeusz Papierzyński: *Muzyka ludowa w Trójwsi Beskidziej dawniej i dziś. Spojrzenie na muzykujące kobiety*. Cieszyn 2006, s. 37. (dostępność: Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Śląski w Katowicach)

²⁵ M. Pilch, *Wisła naszych przodków*, Wisła 1979, s. 9; Fr. Popiołek: *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*. Nasza Księgarnia, Warszawa 1939, s. 29-33.

²⁶ W. Milerski, *Troska o trwanie kultury ludowej na Zaozliu. O rodzimej kulturze ludowej Śląska Cieszyńskiego, o jej badaniu i kultywowaniu w subregionie zaozlańskim*, „Literatura Ludowa” 1993, nr 4-6, s. 6.

²⁷ Terminologia związana z pasieniem bydła i związana z gospodarką pasterską ma pochodzenie węgierskie i słowackie np. *śalasz, bacza, kolyba, koszor* czy nazwy produktów mlecznych np. m. in. *bryndza, kłag, żętyca* czy

Początkowo pojawienie się Wołochów spowodowało znaczne zmiany w gospodarstwach. Dotychczasowe osadnictwo przekształcone zostało z rolniczego w rolniczo-hodowlane. Największy rozkwit tego typu gospodarki nastąpił na przełomie XVII i XVIII wieku. Zaczęły powstawać spółki sałasznicze związane z wypasem bydła. Do jednego sałazu należało 20-30 członków, gdzie każdy pasterz miał od 5 do 25 owiec²⁹. Z czasem urzędnicy książęcy spisywali ilość bydła w danej gromadzie, a sałasznicy musieli płacić do skarbcza książęcego za możliwość wypasu. Do XVI wieku zaczęto zwiększać powinności górali wobec Komory Cieszyńskiej (m. in. odrabianie robocizny w postaci np. palenia drzewa na popiół do wyrobu potażu, przedzenie dla księcia itp.). W drugiej połowie XVIII wieku zmieniła się na niekorzyść sytuacja sałasznictwa, gdyż właściciele śląscy mieli więcej korzyści z racjonalnej gospodarki leśnej, niż za pobieranie czynszów od górali za wypas bydła. Komora Cieszyńska zaczęła zalesiać polany, a tym samym ograniczać sałasznictwo. Zaś połowa XIX wieku przyniosła szczególnie głębokie zmiany, które w dużym stopniu ograniczyły wypas bydła (likwidacja serwitutów)³⁰.

W pierwszej fazie rozwoju pasterstwa w Istebnej istniały trzy sałasze, gdzie jeden należał do Andrysków, drugi nazywał się Cienków, który założył Szarzec, z kolei trzeci – *Barani Hrubego* (ośmiu gospodarzy pasło tam 1166 sztuk bydła wałaskiego)³¹. Stopniowo las, który przylegał do Istebnej, jak pisze Fr. Popiołek: (...) *kurczył się coraz bardziej i oddalał od wsi*³². Wycięte drzewo było wykorzystywane nie tylko do budowy sprzętów gospodarskich, ale przede wszystkim z niego wyrabiano gonty dla księcia i palono nim na dworze.

Pierwsze wzmianki z kolei o wsi Jaworzynka pojawiły się w urbarzu z 1621 roku (tak naprawdę została wpisana do tego dokumentu 11 grudnia 1643 roku). Badacze sugerują pochodzenie jej nazwy od drzew jaworowych, które licznie porastały te tereny (również drzewa tego gatunku figurują na dawnej pieczęci gminnej wsi)³³.

nazwy naczyń np. *putyra*, *putnia*, *cebrzyk*, *obońka* itd – źródło: F. Popiołek: *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*, Katowice 1938, s. 89; praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. D. Kadłubca – Katarzyna Rucka: *Przywiązanie człowieka do rodzinnych stron na przykładzie mieszkańców Jaworzynki*, Cieszyn 2004, s. 37. (dostępność: Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Śląski w Katowicach)

²⁸ W. Milerski, *Troska o trwanie kultury ludowej na Zaolziu. O rodzimej kulturze ludowej Śląska Cieszyńskiego, o jej badaniu i kultywowaniu w subregionie zaolziańskim*, „Literatura Ludowa” 1993, nr 4-6, s. 6.

²⁹ Wł. Krygowski: *Beskidy. Śląsk - Żywiecki-Mały*. Sport i Turystyka, Warszawa 1965, s. 54.

³⁰ Wł. Krygowski: *Beskidy. Śląsk - Żywiecki-Mały*. Sport i Turystyka, Warszawa 1965, s. 56.

³¹ Fr. Popiołek: *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*. Nasza Księgarnia, Warszawa 1939, s. 142.

³² *Tamże*

³³ J. Palarczyk: *Parafia Jaworzynka na tle historii miejscowości*. Wydawnictwo- Rzymsko-Katolicka Parafia św. Apostołów Piotra i Pawła, Jaworzynka 2000, s. 10; W. Gojniczek: *Pieczęcie gminne wsi beskidzkich: Istebnej*,

Natomiast wieś Koniaków wymieniana jest dopiero w dokumentach z 1714 roku, a jej nazwa prawdopodobnie pochodzi od miejsca, gdzie hodowano konie na potrzeby książęcego dworu (postać konia znajduje się również na dawnych pieczęciach gminy)³⁴.

Gwara

Gwarę jaką możemy usłyszeć w Trójwsi Beskidzkiej jest odmianą gwary Śląska Cieszyńskiego. W południowej części Śląska (górale śląscy) nie spotyka się mazurzenia (inne grupy górali polskich tę cechę posiadają)³⁵. Specyficzne jest ułożenie głosek dźwiękowych i środkowojęzykowych w jeden szereg. Są to głoski *sz, ż, cz, dż* oraz *ś, ź, ć, dź* np. *szumne sziano, żółto zielina, dziecka gwiżdżiom*.

Gwarę tę charakteryzuje również labializacja (np. *łocięć, łowies, łopowiadać*), przechodzenie pochylonego *a* w *o* (np. *czarny-ciorny, miał-mioł, zagon-zagón*), występowanie *ó* przed spółgłoską nosową (tzw. wzdłużenie zastępcze np. *pón, móm, kón*), przechodzenie pochylonego *e* w *y* (np. *chlyb, biydny, mleko*), pojawianie się *i* po *rz* (np. *grziby*) oraz akcent inicjalny, który podkreśla ważność wypowiedzi³⁶.

Trzeba zaznaczyć, że Śląsk Cieszyński poprzez swoje specyficzne położenie geograficzne nie jest wolny od zapożyczeń językowych (język czeski, język słowacki). Na przykład z języka czeskiego: *wielebniczek-proboszcz, siedlok-bogaty gospodarz, obec-gmina, galaty-spodnie, browek-wieprzek, cesta-droga, kiery-który, skyrz-z powodu* itp.

Ze słowackiego (szczególnie na południowym wschodzie): *wreco-worek*, wymię owcy lub kozy, *czuć-słyszeć, hladać-szukać, dołu-na dół, hore-do góry* itp.

Istnieją również zapożyczenia z języka niemieckiego, np. *sztok-piętro, blot-piec kuchenny, ancug-ubranie, mantel-płaszcz, szrank-szafa* itp. Niektóre zapożyczenia sięgają też środkowego Śląska, np. *niemocny-chory, pracny-mozolny, ciężki, tróchła, trówła-skrzynia, stróm-drzewo* itp.³⁷.

Jaworzynki, Koniakowa (w:) M. Kiereś (red.) *Beskidzka Trójwieś. 200 lat parafii pod wezwaniem Dobrego Pasterza w Istebnej*. Istebna 2005, s. 93-96.

³⁴ W. Gojniczek: *Pieczęcie gminne wsi beskidzkich: Istebnej, Jaworzynki, Koniakowa* (w:) M. Kiereś (red.) *Beskidzka Trójwieś. 200 lat parafii pod wezwaniem Dobrego Pasterza w Istebnej*. Istebna 2005, s. 93-96.

³⁵ A. Zaręba: *Śląskie teksty gwarowe*, Kraków 1961, s. 11.

³⁶ *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego* (red. J. Wronicz), Wisła-Ustroń 1995, s. 29; również: D. Kadłubiec: *Cieszyńsko-zaolziańska polszczyzna*. Katowice 1994.

³⁷ Zob. szerzej na temat sytuacji językowej na Śląsku Cieszyńskim: J. Bystron: *O mowie polskiej w dorzeczu Stonawki i Lucyny w Księstwie Cieszyńskim*. Kraków 1885; A. Zaręba: *Gwara cieszyńska na tle dialektów śląskich*, „Kalendarz Śląski” 1974. Ostrawa 1973; J. Basara: *Słownictwo polskich gwar Śląska na terenie Czechosłowacji*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; B. Cząstka: *Gwary Zaolzia*. Katowice 1984; J. Labocha: *Język polski na Śląsku Cieszyńskim w Czechosłowacji. Sytuacja językowa i jej perspektywy na tle*

Strój

Jak pisze Paweł Hulka-Laskowski: *Strój ludowy od samego początku był czymś odświętnym i wyjątkowym, dalekim od dnia powszedniego. Był właśnie strojem i różnił się od zwykłego ubioru dnia powszedniego, a zarazem był przejawem pewnej zamożności i wraz z zamożnością zanikał*³⁸. Istniał i istnieje nadal strój *cieszyński* (zdjęcie nr 1) zwany także *wałaskim*, który stopniowo rozszerzył swój zasięg z jednej strony obejmując wsie w okolicach Bielska-Białej, z drugiej sięgając po Beskid Śląski i występując równoległe ze strojem *góralskim* (zdjęcie nr 2).

Zdjęcie nr 1 - Strój Cieszyński³⁹.

uwarunkowań historycznych, (w:) „Przegląd Polonijny” 1988, t. 14, z. 2, s. 78-83; J. Labocha: *Polsko-czeskie pogranicze na Śląsku Cieszyńskim. Zagadnienia językowe*. Kraków 1997; J. Damborský: *Gwara czesko-cieszyńska*, (w:) *Z badań porównawczych języków oraz dialektów słowiańskich i niesłowiańskich na ziemiach nadodrzańskich*, (red.) J. Brzeziński. Zielona Góra 1992; I. Nowakowska-Kempna: *Pogranicze językowo-kulturowe w perspektywie badań językoznawstwa porównawczego (zarys problematyki)*, (w:) *Śląsk w badaniach językoznawczych: badanie pogranicza językowo-kulturowego polsko-czeskiego*, (red.) I. Nowakowska -Kempna. Katowice 1993, s. 22-35; R. Mrózek: *Z badań nad polszczyzną śląską polsko-czeskiego pogranicza*, (w:) *Śląsk w badaniach językoznawczych...*, s. 55-58; E. Lotko: *Czesko-polskie pogranicze językowe na Zaolziu*, (w:) *Śląsk w badaniach językoznawczych...*, s. 131-138; J. Raclavska: *Język polski na Śląsku Cieszyńskim w XIX wieku*, (w:) „Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity”, s. 111. Ostrava 1998.

³⁸ P. Hulka-Laskowski: *Śląsk za Olzą*. Katowice 1938, s. 379.

³⁹ St. Gadomski: *Strój ludowy w Polsce*. Fundacja Kultury Wsi. Warszawa, s. 41

Zdjęcie nr 2 – Strój górali Beskidu Śląskiego⁴⁰.

Górale Śląscy z terenu Trójwsi Beskidzkiej noszą do dnia dzisiejszego oryginalny strój ludowy, który zachował wiele cech odzieży pasterskiej (szczególnie strój męski). Podstawowym materiałem stroju górala było sukno, z którego szyto *nogawice* (spodnie), *bruclik* (kamizelka) i *gunie* (płaszcz). Z kolei koszula wytwarzana była z grubego, samodziałowego płótna lnianego z haftem krzyżykowym na piersi (niewielki fragment). *Kopyca* pełniły rolę skarpet (dawniej uszyte z sukna, dzisiaj wykonywane z wełny). Na nogi wkładano *kyrpce* (rodzaj obuwia ze świńskiej lub wołowej skóry), zaś nad obuwem były *nadkońcia* (rodzaj sznura z wełny owczej). Na głowę zakładano kapelusz (*strzechocz*, *strelak*, *szyrak*)⁴¹.

Strój kobiety także zachował archaiczną formę. Podstawą ubioru była *ciasnocha* (koszulka z jednym ramiączkiem pełniąca rolę halki). Na nią zakładano *kabotek*, czyli rodzaj bluzki zrobionej z cienkiego płótna, która była ozdabiana elementami haftu krzyżykowego przy szyi (*uobójek*) i jako wykończenie krótkich rękawów (*lymieczeni*). Na *ciasnochę* ubierano białą spódnicę z płótna, a na nią dwie zapaski: z tyłu czarny *fortuch* gęsto plisowany, a z przodu *fartuszek* tzw. modrzyniec (białe, symetryczne wzory na granatowym tle).

⁴⁰ St. Gadomski: *Strój ludowy w Polsce*. Fundacja Kultury Wsi. Warszawa, s. 57

⁴¹ M. Kiereś: *Strój ludowy górali Istebnej, Jaworzynki, Koniakowa. Etnograficzne osobliwości, przeobrażenia i zmiany*. Gminny Ośrodek Kultury, Istebna 2005, s. 26-28.

Na nogi kobiety zakładały tzw. *nogawiczki* (pończochy), które miały długość 1,5 metra i były układane w równe fałdy. Do tego nakładano *kopytka* (wełniane skarpety).

Z kolei uczesanie świadczyło o stanie cywilnym góralki – warkocz z czerwoną wstążką przeznaczony dla panien, zaś czepiec obowiązkowo nosiły mężatki⁴².

III. Badania folklorystyczne i etnomuzykologiczne. Przeszłość i teraźniejszość. Specyfika folkloru muzycznego

Badany obszar Trójwsi nierozdzielnie jest związany z płaszczyzną historyczną i kulturą Śląska Cieszyńskiego. Początki kształtowania się folklorystyki śląskiej sięgają XIX wieku. W tym okresie prawie cały Śląsk znajdował się w rękach pruskich, zaś Śląsk Cieszyński pozostawał w granicach monarchii austriacko-węgierskiej⁴³.

Pierwszą akcją zbierania folkloru muzycznego na Śląsku Cieszyńskim była akcja zorganizowana pod wpływem apelu wydanego przez Towarzystwo Przyjaciół Muzyki Cesarstwa Austriackiego (Společnost přátel hudby rakouského mocnářství) w Wiedniu, w styczniu 1819 roku⁴⁴.

Działania te skierowane były głównie do nauczycieli i zaowocowały szeregiem pieśni m. in. trzy pieśni religijne nadesłane przez nauczyciela skoczowskiego Leopolda Sajunza (Zajęca), pieśń religijna i weselna z Lipowca przesłana również przez nauczyciela, Pawła Polovskiego, z Pierścica – pięć pieśni religijnych i jedna pogrzebowa od nauczyciela Vaclava Gerlocha, z Simoradza – dwie kolędy od nauczyciela Karela Glosny, z Dębowca – od Vincentego Soblika – cztery pieśni świeckie i jedna pogrzebowa oraz z Karwiny, od organisty Josefa Horský – trzy pieśni religijne⁴⁵. Niestety do czasów współczesnych przetrwało tylko

⁴² M. Kiereś: *Strój ludowy górali Istebnej, Jaworzynki, Koniakowa. Etnograficzne osobliwości, przeobrażenia i zmiany*. Gminny Ośrodek Kultury, Istebna 2005, s. 26-28.

⁴³ J. Pośpiech: *Dzieje folklorystyki polskiej 1800-1864. Epoka przedkolbergowska*. (red.) Kapeliś H., Krzyżanowski J. Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 425; J. Tacina: *Zbiory pieśni ludowych na Śląsku*, „Kalendarz Śląski”, 1964, Rok III, s. 137.

⁴⁴ J. Bauman-Szulakowska: *Polska kultura muzyczna na Śląsku Górnym i Cieszyńskim w latach 1922-1939*. Katowice 1994, s. 57; M. Szyndler: *Polskie, czeskie i morawskie badania śląskiego folkloru wokalnego (rys historyczny)*, „Twórczość Ludowa” nr 3-4, 2007.

⁴⁵ Za: J. Pośpiech: *Dzieje folklorystyki polskiej 1800-1864. Epoka przedkolbergowska*. (red.) H. Kapeliś, J. Krzyżanowski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 428; J. Pośpiech: *Tradycje folklorystyczne na Śląsku w XIX i XX wieku (do 1939)*. Warszawa-Wrocław 1977, s. 3; tenże: *Sześć pieśni śląskich z roku 1810* (błąd drukarski: za: J. Bobrowska: *Polska folklorystyka muzyczna w epoce przedkolbergowskiej*. Akademia Muzyczna im. K. Szymanowskiego w Katowicach. Seria II: Prace specjalne nr 9. Katowice 1999, s. 16.), „Kwartalnik Muzyczny” 1933, z. 17/18, s. 34-35.

sześć z nich (sześć tekstów pieśni łącznie z nutami). Pięć z nich pochodzi ze Śląska Cieszyńskiego a jedna z pogranicza śląsko-morawskiego⁴⁶.

W tym okresie na Śląsku Cieszyńskim aktywność osób związanych z kulturą i edukacją, była bardzo zaawansowana. Jednym z pierwszych działaczy na polu narodowym i muzycznym był dr Andrzej Cinciała (1825-1898)⁴⁷, który zbierał również pieśni ludowe w latach 1847-1850. Ukazały się one drukiem w 1885 roku jako zbiór *Pieśni ludu śląskiego z okolic Cieszyna* (mankamentem pracy, szczególnie dla muzykologów, jest brak zapisu nutowego)⁴⁸. Znaczna część pieśni miłosnych, zalotnych i balladowych zebranych przez A. Cinciałę ukazała się w późniejszym zbiorze *Pieśni ludowych z polskiego Śląska* J. Ligęzy i M. Stoińskiego⁴⁹.

Warto wspomnieć również o Wiktorze Kisza (1880-1954), który także zbierał pieśni ludowe. Pierwsze jego zbiory pochodziły z lat 1899, 1900, 1903, 1904, 1905 z okolic Strumienia i Stonawy. Zbierał także pieśni w okolicach Istebnej, Koniakowa, Jaworzynki w latach 1932-1937⁵⁰. Zbiór zawierający 250 pieśni niestety zaginął. Część pieśni z tego zbioru przetrwała, gdyż zamieszczono je wcześniej w publikacji Polskiej Akademii Umiejętności pt. *Pieśni ludowe z polskiego Śląska*⁵¹.

Niemale zasługi dla folkloru muzycznego ziemi cieszyńskiej z pewnością mieli Andrzej Hławiczka (1866-1914) i Karol Hławiczka (1894-1976). – syn Andrzeja, był muzykologiem, autorem podręczników szkolnych, dyrygentem, kompozytorem. Ogłosił m. in. dwanaście podręczników szkolnych (np. *Śpiewnik szkolny* – I część – 1922, II część – 1925) oraz rozprawy na temat polonezów cieszyńskich⁵².

⁴⁶ J. Bobrowska: Polska folklorystyka muzyczna w epoce przedkolbergowskiej. Akademia Muzyczna im. K. Szymanowskiego w Katowicach. Seria II: Prace specjalne nr 9. Katowice 1999, s. 16.), „Kwartalnik Muzyczny” 1933, z. 17/18, s. 34-35. Więcej patrz: M. Szyndler: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011, s. 69-70.

⁴⁷ O dokonaniach i życiu A. Cinciały ukazało się wiele prac-za: K. Turek: Sylwetki zbieraczy i badaczy muzycznego folkloru Śląska; Bystron J. St; Cinciała Andrzej (w): PSB, t.4. Kraków 1938; Morawska-Kleczkowska J.: *Andrzej Cinciała etnograf Śląska Cieszyńskiego*, „Katolik” 1958, nr 16, s. 7; *Cinciała Andrzej*, (w): *Słownik Folkloru Polskiego*, s. 66; Kurzelowski J.: *Sylwetki naszych działaczy. Andrzej Cinciała*, „Zwrot” 1967, nr 8, s. 6-7; Turek K.: *Andrzej Cinciała jako folklorysta cieszyński*, (w): *Z zagadnień folkloru muzycznego na Śląsku Cieszyńskim*, (red.) Kubik J., Katowice 1977, s. 89-100; J.Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. Cieszyn 1993, s. 73-74.

⁴⁸ A. Cinciała: *Pieśni ludu śląskiego z okolic Cieszyna*, (w): „ZWAK”, t. 9, s. 173-299. Kraków 1885

⁴⁹ J. Ligęza; M. Stoiński: *Pieśni ludowe z polskiego Śląska*, t. 2. Kraków 1938.

⁵⁰ S. J. Tacina: *Zbiory pieśni ludowych na Śląsku*, „Kalendarz Śląski”, 1964, Rok III, s. 137; J. Golec, Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. Cieszyn 1995, s. 143.

⁵¹ J. Golec, S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. Cieszyn 1995, s. 143.

⁵² J. Golec; S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. Cieszyn 1995, s. 126.

Pierwszy z nich od 1901 roku wydawać *Śpiewniki szkolne*⁵³, co przyczyniło się do rozwoju nauki śpiewu na Śląsku Cieszyńskim. Kolejne jego działania przyczyniły się do wydania *Pieśni religijnych, Pieśni śląskich i towarzyskich*⁵⁴, zbiory *Harfa i Lira*,⁵⁵ a także *Pieśni okolicznościowych*⁵⁶. Z kolei Karol, syn Andrzeja był muzykologiem, autorem podręczników szkolnych, dyrygentem, kompozytorem. Ogłosił m. in. dwanaście podręczników szkolnych (np. *Śpiewnik szkolny – I część – 1922, II część – 1925*) oraz był autorem rozpraw na temat polonezów cieszyńskich⁵⁷.

Kolejną postacią był Jan Tacina (1909-1990)⁵⁸, który zebrał ok. 14 tysięcy pieśni. Niektóre z nich wydał w zbiorach *Gronie nasze gronie* (1959), *Pieśni ludowe Śląska Opolskiego* (1963), *Tańce ludowe Śląska Cieszyńskiego* (1981), *Kolędy beskidzkie* (1987)⁵⁹. Był stałym współpracownikiem Wydawnictwa Śląskiego PAU w Krakowie i ofiarował mu cały swój zbiór pieśni (liczący 550 tekstów z melodiami). Redakcja wykorzystwała w druku ok. 400 i stale współpracowała z J. Taciną. Dotarł on do wybitnych informatorów, na przykład Anny Czyż z Wisły i Marii Byrtusowej z Istebnej⁶⁰.

Dla folklorystyki muzycznej omawianego regionu ważną pozycją są zbiory ukazujące się pod wspólnym tytułem *Pieśni ludowe z polskiego Śląska*. Przygotowanie i opracowanie tej edycji, która obejmowała materiały źródłowe ze Śląska powierzono Janowi Stanisławowi Bystroniowi (1892-1964). Stronę językową opracował Kazimierz Nitsch, a korektę muzyczną wykonał Adolf Chybiński⁶¹. Zbiór *Pieśni ludowe z polskiego Śląska z rękopisów zebranych przez ks. Emila Szramka oraz zbiorów dawniejszych A. Cinciały i J. Rogera – Pieśni balladowe* został wydany jako zeszyt I w 1927 roku w Krakowie, zaś zeszyt II *Pieśni*

⁵³ Dostępne w Książnicy Cieszyńskiej, syg. II-WM-3b 63

⁵⁴ Dostępne w Książnicy Cieszyńskiej, syg. KD I 725

⁵⁵ J. Golec; S. Bojda: op. cit., s. 124; J. Tacina: op. cit..., s. 138.

⁵⁶ Dostępne w Książnicy Cieszyńskiej

⁵⁷ J. Golec; S. Bojda: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. Cieszyn 1995, s. 126.

⁵⁸ Więcej: K. Turek: *Jan Tacina jako śląski folklorysta muzyczny*, (w:) *Z zagadnień folkloru muzycznego na Śląsku Cieszyńskim*. Katowice 1977, s. 138-16; więcej: J. Broda: *Drugi po Kolbergu*, „Śpiew w Szkole”, 1960, nr 2, s. 96-97; E. Bubik; E. Rosner: *Jan Tacina*, (w:) *Muzycy Ziemi Cieszyńskiej*, „Głos Ziemi Cieszyńskiej”, 1967, nr 7; M. Szumowski: *Beskidzki Kolberg*, „Kalendarz Beskidzki”, 1967, s. 65-68; R. Danel: *Folklorystyka Ziemi Cieszyńskiej*, „Kalendarz Beskidzki”, 1959, s. 166-170; tenże: *Folklorystyka Ziemi Cieszyńskiej*, (w:) *Płyniesz Olzo. Zarys kultury duchowej ludu cieszyńskiego*. (red.) D. Kadłubiec. Ostrawa 1970, s. 41-42; J. Porębski: *Jan Tacina*, „Poglądy”, 1972, nr 7, s. 2; K. Turek: *Jan Tacina jako śląski folklorysta muzyczny*, (w:) *Z zagadnień folkloru muzycznego na Śląsku Cieszyńskim*, (red.) J. Kubik. Katowice 1977, s. 138-153; K. Pieczka: *Na 70-lecie urodzin Jana Taciny-cfolklorysty i pedagoga*, „Kalendarz Ewangelicki”, 1980, s. 293-297; M. Tomiczek: *Jan Tacina – śląski folklorysta muzyczny*, „Podbeskidzie”, 1983, z. 1-2, s. 40-42.

⁵⁹ J. Golec; S. Bojda: op. cit..., s. 249.

⁶⁰ J. Pośpiech: *Tradycje folklorystyczne na Śląsku w XIX i XX wieku (do 1939)*. Warszawa-Wrocław 1977, s. 147.

⁶¹ Za: K. Turek: *Sylwetki zbieraczy i badaczy muzycznego folkloru Śląska*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 2001, s. 46.

o zalotach i miłości, wydano w 1934 roku⁶². W 1938 roku został wydany drugi tom *Pieśni ludowych z polskiego Śląska*, który także zawierał ballady i pieśni o zalotach i miłości (712 przykładów wraz z wariantami).

Dzielo J. St. Bystronia kontynuowali Józef Ligęza (1910-1972)⁶³ i Stefan Marian Stoiński (1891-1945)⁶⁴. Pieśni zawarte w tych zbiorach pochodziły z różnych części Śląska. Zaczerpnięte były ze zbiorów Feliksa Musialika (1865-1943) i Łukasza Wallisa (1863-1940), a także Jana Taciny.

W 1939 roku J. Ligęza i S. M. Stoiński wydali kolejny zeszyt tomu trzeciego *Pieśni ludowych z polskiego Śląska*, który zawierał pieśni o miłości (273 przykłady i ich warianty).

Niestety wybuch II wojny światowej sparaliżował prace redakcyjne, a rękopis tomu trzeciego, który zawierał pieśni obrzędowe zaginął. Dopiero w 1961 roku ukazał się zbiór *Pieśni ludowych z polskiego Śląska* oznaczony jako tom III, zeszyt 2, który zawierał pieśni rodzinne (188 pieśni i ich warianty). Pieśni do druku przygotował J. Ligęza przy współpracy Franciszka Rylinga (1902-1986)⁶⁵. Właściwie do dnia dzisiejszego stanowią cenne źródło archiwaliów. Korzystają z niego zarówno naukowcy, badacze z płaszczyzn muzykologicznych czy etnograficznych, ale również instruktorzy zespołów związanych z muzyką ludową Śląska (w szerokim rozumieniu Śląska Górnego, Cieszyńskiego czy Opolskiego).

Po II wojnie światowej w latach 1950-55, na terenie województw katowickiego, opolskiego i wrocławskiego przeprowadzono badania terenowe w ramach AZFM (Akcja Zbierania Folkloru Muzycznego). Uczestnikami byli m. in. badacze ziemi cieszyńskiej m. in.

⁶² K. Turek: op. cit..., s. 46; M. Szyndler: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011, s. 76-77.

⁶³ Więcej: D. Simonides: *Wybitny folklorysta. Wspomnienie o Józefie Ligęzie*, „Poglądy”, 1973, nr 4, s. 17; tenże: *Józef Ligęza – wybitny polski etnograf-folklorysta*, „Zaranie Śląskie”, 1973, z. 4, s. 786-794; L. Brożek: *Bibliografia prac Józefa Ligęzy*, „Zaranie Śląskie”, 1973, nr 4, s. 794-802; A. Widera: *Józef Ligęza*, „Literatura Ludowa”, 1973, nr 4-5, s. 135-136; M. Fazan: *Uczony i działacz, doc. Józef Ligęza*, „Kalendarz Śląski”, 1974, s. 151-155; tenże: *Józef Ligęza 1910-1972 (etnograf, działacz społeczno-kulturalny)*, „Rocznik Katowicki”, 1979, s. 142-143.

⁶⁴ Więcej: K. Hławiczka: *S. M. Stoiński laureat śląskiej nagrody muzycznej*, „Chór”, 1937, nr 10, s. 6-8; A. Aniszczuk: *Stefan Marian Stoiński*, „Śpiewak”, 1939, nr 2, s. 24-25; „Śpiewak” 1946 (luty) – numer specjalny poświęcony S. M. Stoińskiemu; A. Dygacz: *Stefan Stoiński*, „Życie Śpiewacze”, 1950, nr 5, s. 12-14; J. Fojcik: *Życie i działalność S. M. Stoińskiego w XX rocznicę śmierci*, „Życie Śpiewacze”, 1965, nr 12, s. 8-10; L. T. Błaszczuk: *Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX wieku*. Kraków 1967, s. 282-283; H. Orzyszek: *Stefan Marian Stoiński – patriota i muzyk śląski*, „Rocznik Katowicki”, 1979, s. 114-120; J. Bauman-Szulakowska: *Polska kultura muzyczna na Śląsku Górnym i Cieszyńskim w latach 1922-1939*. Katowice 1994, s. 129-131, 205-206, 248-249.

⁶⁵ Za: K. Turek: op. cit..., s. 49; M. Szyndler: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011, s. 76-77.

Jan Tacina, Jan Broda, Józef Ligęza, Adolf Dygacz⁶⁶. Jeśli chodzi o badania folkloru muzycznego Beskidu Śląskiego to dopiero na przełomie lat 70 i 80 XX wieku działania takie podjęła Alina Kopoczek. Praca ta zaowocowała m. in. pozycją *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*⁶⁷ oraz wartościowym i unikatowym skrypcem *Folklor muzyczny Beskidu Śląskiego*⁶⁸.

Po roku 2000 ukazały się śpiewniki wydawane przez autochtona z Beskidu Śląskiego, Rafała Wałacha tj. *Grajże mi muzyko! Śpiewnik istebniański. Istebna 2005* oraz kolejna część z 2009 roku. Autor w przedmowie do jednego z zeszytów zauważył: *rozproszenie „materiału istebniańskiego” po wielu śpiewnikach, co było impulsem do opracowania zbioru tylko z regionu naszej Gminy*⁶⁹. Zbiory te zawierają cenne zapisy pieśni jaworzyńskich, które Rafał Wałach uzyskiwał podczas własnych badań na terenie Trójwsi⁷⁰.

Dosyć popularny wśród osób związanych z góralską muzyką ludową jest zbiór Władysława Motyki pt. *Śpiewnik górali polskich*⁷¹, w którym znajdują się *szlagiery*⁷² poszczególnych grup górali (m. in. górale śląscy, spiscy, żywieccy, czadeccy, pienińscy i inne).

Beskid Śląski posiada również specyficzne instrumentarium. Od wielu lat problematyką tą oraz kapelami z tego terenu zajmuje się Alojzy Kopoczek, który jest autorem wielu opracowań dotyczących m. in. aerofonów ludowych (szczegółowy opis poszczególnych instrumentów, ich geneza, charakterystyka)⁷³

⁶⁶ J. Bobrowska: Polska folklorystyka muzyczna w epoce przedkolbergowskiej. Akademia Muzyczna im. K. Szymanowskiego w Katowicach. Seria II: Prace specjalne nr 9. Katowice 1999, s. 16.), „Kwartalnik Muzyczny” 1933, z. 17/18, s. 175; J. Tacina: *Akcja zbierania folkloru muzycznego w Polsce*, „Zwrot” 1951, nr 9, Rok 3, s. 8-10.

⁶⁷ A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987.

⁶⁸ Patrz: A. Kopoczek: *Folklor muzyczny Beskidu Śląskiego. Materiały pomocnicze do analizy pieśni ludowych*. Uniwersytet Śląski, Katowice 1993.

⁶⁹ Za: R. Wałach: *Grajże mi muzyko! Śpiewnik istebniański*, Istebna 2005, s. 3.

⁷⁰ Niestety zmarł w 2011 roku i zdołał wydać tylko dwa zeszyty.

⁷¹ Patrz: W. Motyka: *Śpiewnik górali polskich*. Milówka 2004.

⁷² Pod tym terminem rozumieć najbardziej popularne pieśni w danej grupie etnograficznej

⁷³ A. Kopoczek: *Instrumenty muzyczne Beskidu Śląskiego i Żywieckiego. Aerofony proste i ich repertuar* Bielsko-Biała 1984; *Ludowe narzędzia muzyczne z ceramiki na ziemiach polskich*. Katowice 1989; *Nauka gry na okarynie*. Skrypty Uniwersytetu Śląskiego nr 449. Katowice 1990; *Piszczalki bez otworów bocznych Beskidu Śląskiego i Żywieckiego*, (w): *Polskie instrumenty ludowe*. Studia folklorystyczne. Uniwersytet Śląski. Katowice 1981; *Ludowe instrumenty muzyczne polskiego obszaru karpackiego. Instrumenty dęte*. Rzeszów 1996; *Cymbały na Śląsku Cieszyńskim*, (w): *Kultura ludowa na pograniczu*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 1995; *Kapele ludowe na Śląsku Cieszyńskim*, (w): *Nasza Ojcowizna*. Jednodniówka na 30-lecie Sekcji Folklorystycznej Zarządu Głównego Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego. Czeski Cieszyn 1995, s. 457; *Etniczność i interetniczność w cieszyńskim instrumentarium muzycznym*, (w): *Pogranicza kulturowe i etniczne w Polsce*. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. 41 Archiwum Etnograficzne. Uniwersytet Wrocławski. Wrocław 2003, 159-171; *Z badań nad instrumentami muzycznymi w Karpatach Polskich (uwagi metodologiczne)*, (w): (red.) R. Mrózek: *Kultura, język, edukacja I*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 1995, s. 267-275.

Specyfika folkloru muzycznego

Region Beskidu Śląskiego do dnia dzisiejszego stanowi bogate źródło od względem płaszczyzny folklorystycznej (zarówno kultura duchowa, jak i materialna).

Instrumentarium, kapele, muzycanci

Ogromne zasługi dla folkloru muzycznego tego regionu mieli muzycy ludowi, często amatorzy – skrzypkowie i gajdosze. Taki skład wspomina Zuzanna Kawulok (1938): *Typowy skład kapeli to były gajdy i skrzypce (...) na muzyce, czli przy tańcowaniu grali gajdosz i skrzypek (...) to był cały skład kapeli, ten nasz typowy beskidzki – Istebna, Jaworzynka, Koniaków*⁷⁴. Z kolei Alojzy Kopoczek pisze na ten temat tak: *...Śledząc uważnie źródła, można w zarysie nakreślić typologię cieszyńskich kapel, funkcjonujących pod koniec XIX i na początku XX wieku. Były to kapele o składzie następującym: gajdy i skrzypce, gajdy i cymbały, kapele smyczkowe, kapele mieszane, kapele dęte*⁷⁵. Zatem można wnioskować, iż najstarszym, poświadczonym typem kapeli Beskidu Śląskiego był skład: *gajdy i skrzypce*. W literaturze spotkać również można inny skład: *gajdy i cymbały*, który całkowicie zaniknął, a wiadomości o jego istnieniu zachowały się między innymi w pracy Lucjana Malinowskiego: *...muzycanci grający na cymbalach i dudzie umieszczeni byli na miejscu podniesionym w kącie izby*⁷⁶.

Jak wiadomo kapele smyczkowe stały się podstawą kapel ludowych w Polsce i również na Śląsku Cieszyńskim. Był to skład: *skrzypce I (prym), skrzypce II (sekund) i bas*, gdzie prymista grał główną melodię z ornamentyką, drugi skrzypek zaznaczał słabe części taktu, natomiast basista grał akcentując mocne części taktu.

Na Śląsku Cieszyńskim według Jana Kubisza najpopularniejsze były *kapele mieszane*⁷⁷. Autor przytoczył zespół składający się ze skrzypka, klarncisty, basisty i cymbalisty. W opisie tym poszczególne instrumenty były potraktowane metaforycznie i przedstawiały główne postacie wesela, tj. klarnet – pan młody (*żeńich*), skrzypce – pani młoda (*młoducha*), bas – ojciec, a *cymbał symbolizował realistę – liczącego, kto za muzykę zapłaci a kto nie*. Po

⁷⁴ Film dokumentalny Gminnego Ośrodka Kultury, pt. „Pogwornymy se po nasiymu”, 2008, wypowiedź Zuzanny Kawulok.

⁷⁵ A. Kopoczek: *Kapele ludowe na Śląsku Cieszyńskim*, (w): *Nasza Ojcowizna*. Jednodniówka na..., s. 46.

⁷⁶ Za: A. Kopoczek: *Tamże*, s. 48; J. Marcinkowa: *Tańce Beskidu i Pogórza Cieszyńskiego*. Warszawa, s. 28.

⁷⁷ Za: A. Kopoczek: *Tamże*, s. 50.

skończonym bowiem tańcu chłopcy cisnęli się do cymbalisty i jeden po drugim papierowe dziesiątki wtykali w otwór cymbału...⁷⁸.

Oprócz kapel mieszanych zaczęły pojawiać się takie, które w swym składzie miały tylko aerofony. Zapewne był to wojskowych orkiestr dętych (połowa XIX wieku)⁷⁹. Alojzy Kopoczek wymienia miejscowości (zarówno te po stronie polskiej np. Brenna, Cieszyn, Istebna, Kończyce Wielkie, Wisła i te pozostające w ramach Republiki Czeskiej np. Frysztat, Karwina, Ligotka Kameralna, Lutynia Dolna i Górna, Orłowa, Sibica, Żuków Dolny), w których działały tego rodzaju zespoły instrumentalne⁸⁰. J. Tacina przedstawia *kapela dęte*, jako te charakterystyczne dla Śląska. Opisuje różne kombinacje składów m. in. na przykład kapelę Emila Klimsza z Trzyńca: klarnet Es, klarnet B, trąbka, puzon (trombon), pierwsze skrzypce, drugie skrzypce, kontrabas⁸¹.

Z historią Trójwsi nierozdzielnie związane są postacie wybitnych instrumentalistów, jak i w wielu przypadkach, jednocześnie budowniczych instrumentów tradycyjnych. Do nich między innymi należą nieżyjący już – Jan Zowada „Jano spod pola”, Paweł Haratyk „Gajdosz”, Franciszek Juroszek „Przegóniok”, Paweł Polok „Od Biłka”, Jan Bury „z Klubu”, Michał Sikora „Sikorka”, Paweł Zogata „Gajdek”, Jan Krężelok „Skotniorz”, Jan Kulonek, Jan Kawulok, Jan Wolny, Rafał Wałach i wielu innych⁸². A z obecnie działających można wymienić Jana Sikorę „Gajdosza”, Józefa Brodę, Jana Kaczmarzyka czy Zbigniewa Wałacha.

Nauczanie ludowe – kształcenie muzykantów

Nauczanie z wykorzystaniem repertuaru ludowego proponował w Polsce w latach sześćdziesiątych **Jan Tacina**⁸³. W swoim podręczniku zapisał melodie pochodzące z różnych regionów etnograficznych Polski (pojawiają się zapisy nutowe ze Śląska, Śląska Opolskiego, Śląska Cieszyńskiego, z lubelskiego, lubuskiego, Wielkopolski, Kujaw a także melodie poznańskie z zapisów Oskara Kolberga)⁸⁴. Jak pisał Jan Tacina: (...) *Wydawało mi się, że nauczanie muzyki nie powinno rozpoczynać się od czytania nut jako dziedziny wzrokowej. Z biegiem czasu zostałem wynalazcą nowej zasady i twórcą nowej metody, zwanej „**metoda**”*

⁷⁸ J. Tacina: *Śląskie tańce ludowe, t. 1. Śląsk Cieszyński*. Bielsko-Biała, s. 24.

⁷⁹ A. Kopoczek: *Kapele ludowe na Śląsku Cieszyńskim*, (w): *Nasza Ojcowizna*. Jednodniówka na..., s. 52.

⁸⁰ *Tamże*, s. 52-53.

⁸¹ J. Tacina: *Śląskie tańce ludowe, t. 1. Śląsk Cieszyński*. Bielsko-Biała, s. 24. s. 25.

⁸² Patrz *Aneks*

⁸³ J. Tacina: *Nauka gry na skrzypcach lub mandolinie oparta na muzyce ludowej*, cz. I. PMRN Bielsko-Biała 1965.

⁸⁴ *Tamże*, s. 15.

całości melodycznych” a oparcie tej metody na materiałach folklorystycznych istotnym czynnikiem było nastawienie patriotyczne i sprawa ratowania dokumentów polskości na lewym brzegu rzeki Olzy⁸⁵.

Wymienioną metodę zaczął Tacina stosować po raz pierwszy w latach trzydziestych XX wieku. Pomysł ten zrodził się podczas badań w terenie, J. Tacina pisał: *(...) Co mnie skłoniło do tego, że od pierwszego razu zamiast metody elementów wybrałem metodę całościową? – otóż to, że metoda elementów zajmuje wiele miejsca i czasu, a przede wszystkim to, że informator zanudziłby się przy takiej pracy (...) Zbieracz musi notować błyskawicznie, tak samo pieśni, jak i tańce⁸⁶.*

Celem nauczania metodą całościową było osiągnięcie przez ucznia samodzielnej gry melodii i jej zapisu. Według autora najlepszym materiałem był zestaw melodii ludowych: *(...) Jeżeli chodzi o repertuar dydaktyczny, to materiałem najlepiej odpowiadającym początkowemu uczniowi są utwory muzyki ludowej. Ich zaleta polega na tym, że podawane z pokolenia na pokolenie, ukształtowały się w ten sposób, że przybrały takie formy, jakie najlepiej mogą odpowiadać poziomowi i psychice ucznia, rozpoczynającego swe kształcenie⁸⁷.*

Tutaj należy przytoczyć ważne zdanie: *(...) Nauczanie oparte na muzyce ludowej, nie może być inne, jak tylko nauczaniem pamięciowym⁸⁸.* Odwołując się do tej wypowiedzi w kontekście współczesnej edukacji ludowej, rzeczywiście w tej kwestii (przynajmniej początkowo) reguła ta dotyczy obydwu systemów. J. Tacina w kolejnych fazach nauki wprowadza zagadnienia teoretyczne związane z wysokością i długością brzmienia wybranych melodii, ale zasada pamięciowości obowiązuje. Element ten pozwala skupić się na sposobie gry tj. na stronie technicznej (aparatury gry, sposoby wydobywania dźwięku itp.).

W kolejnej fazie edukacji znalazł się opis dotyczący postawy, w jakiej należy grać i jak trzymać instrument (w tym wypadku skrzypce): *(...) Na skrzypcach gra się w pozycji stojącej. Przyjmując naturalny układ dłoni i palców, który cechuje się wklęsłością dłoni i zaokrągleniem palców, obejmujemy lewą dłonią szyjkę skrzypiec, wkładamy je pod brodę, wysuwając lewy bark dla podparcia skrzypiec i opierając ciężar głowy na podbródku⁸⁹.*

⁸⁵ J. Tacina: *Ze wspomnień o moim zbieractwie*, „Kwartalnik Opolski” nr 4, 1976, s. 80.

⁸⁶ *Tamże*, s. 81.

⁸⁷ *Tamże*, Wstęp.

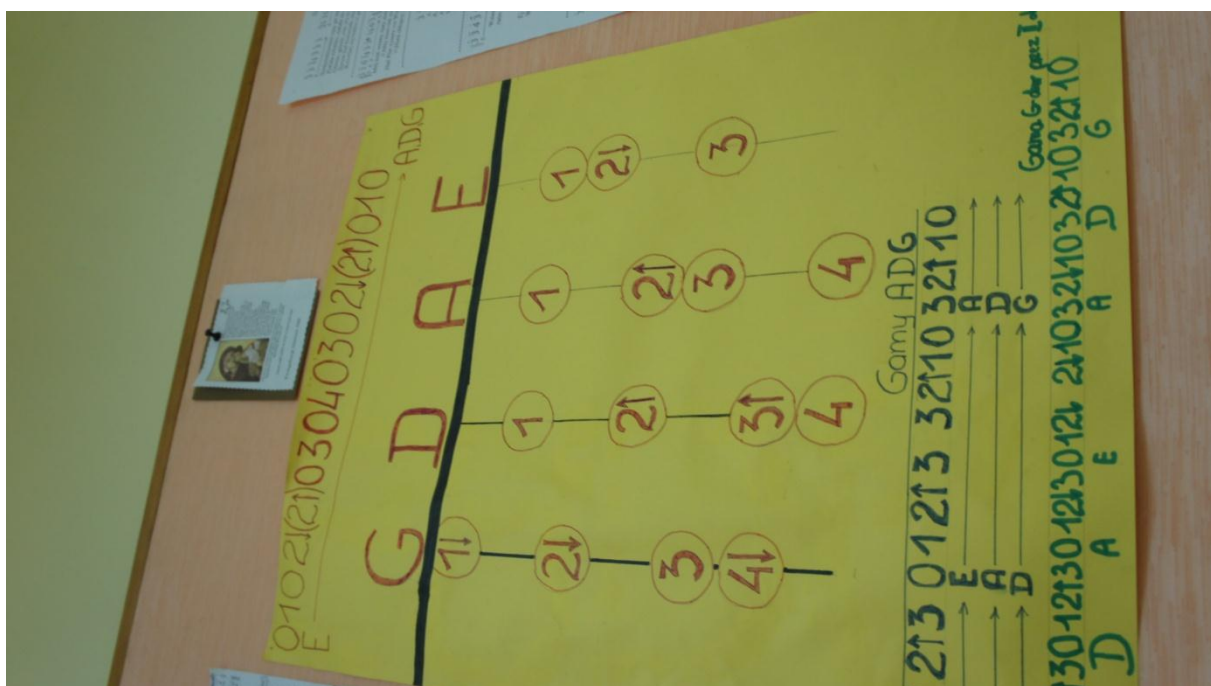
⁸⁸ J. Tacina: *Ze wspomnień o moim zbieractwie*, „Kwartalnik Opolski” nr 4, 1976, Wstęp.

⁸⁹ J. Tacina: *Nauka gry na skrzypcach lub mandolinie oparta na muzyce ludowej*, cz. I. PMRN Bielsko-Biała 1965, s. 5.

W dalszej części pracy występują ćwiczenia, które ewoluują od form prostych do bardziej złożonych, skomplikowanych. Początkowo dotyczą prowadzenia smyczka (tylko puste struny) a także odróżnienia długości trwania ósemek i ćwierćnut.

Obecnie na terenie Trójwsi zajęcia oparte na repertuarze regionalnym prowadzi **Monika Wałach** (Jaworzynka) i **Zbigniew Wałach** (Istebna). Pierwsza z wymienionych osób edukuje dzieci i młodzież w ramach zajęć pozaszkolnych w szkole podstawowej⁹⁰. Nauka gry na skrzypcach porównywalna jest z pierwszą fazą nauczania u J. Taciny.

Początkowe lekcje dotyczą zasad trzymania instrumentu (lewa i prawa ręka, postawa), poprzez smyczkowanie na pustych strunach, aż do ustawienia pierwszego palca, stopniowo po palec czwarty. Kolejne etapy gry nie są już spójne. Monika Wałach wprowadza swoistego rodzaju schematy, które można porównać do tabulatur (zdjęcie nr 3), a tym samym pomija naukę nut (sama nie zna nut, a swoją grę wspomaga zapisami palców na strunach).

Zdjęcie nr 3 – Materiały pomocnicze do nauki gry na skrzypcach (metoda beznutowa), Monika Wałach (1966), Jaworzynka⁹¹.

⁹⁰ Szkoła Podstawowa nr 1 im. Ks. J. Twardowskiego w Istebnej-Jaworzynce

⁹¹ Wywiad z dnia 24.10.2011, Jaworzynka

Również Tacina stopniowo wprowadzał granie melodii ludowych kierując się ich prostotą (pierwsze zapisy dotyczą gry na pustych strunach, jedynie zróżnicowane są wartości rytmiczne, jednak dotyczą tylko dwóch zmian np. ćwierćnuty i ósemki). Wraz z ćwiczeniem 16 pojawia się zapis głosu wtórującego najczęściej w odległości tercji i kwinty a później oktawy⁹². Monika Wałach dzięki prowadzonym zajęciom wyławia talenty muzyczne, które w późniejszym etapie wspomagają jej działalność folklorystyczną i muzyczną. Podobnie Zbigniew Wałach w latach dziewięćdziesiątych nauczał dzieci i młodzież metodą imitacyjną (odwzorowywanie)⁹³.

Zespoły, imprezy, organizacje

W historii Śląska Cieszyńskiego bardzo prężnie zaznaczyła się aktywność działaczy społecznych, dzięki którym powstawały chóry, teatry i zespoły amatorskie⁹⁴. Nurt ten spowodował narodziny zespołów regionalnych, których celem było szerzenie folkloru. Od lat trzydziestych XX wieku zaczęto organizować *Regionalne Święto Pieśni i Muzyki*. W *Zaraniu Śląskim* z 1935 roku pisano: (...) *Śląsk Cieszyński jest znany od dawna ze swego bogactwa ludowości, zwłaszcza jeśli chodzi o muzykę (...) program święta pieśni urządzony w Wiśle był obfity (...) w skład programu wchodziły przeważnie ludowe śpiewy i tańce w opracowaniu chóralnym, orkiestrowym, względnie inscenizacyjnym*⁹⁵.

Dzięki Komisji Swojszczyzny Zarządu Związku Ziemi Górskich w latach 1935-38 zorganizowano *Święto Gór* (1935-Zakopane, 1937-Wisła, 1938-Nowy Sącz).

Jak pisze Piotr Dahlig: (...) *to gigantyczne przedsięwzięcie, podjęte z myślą o integracji różnych grup góralskich przybliżeniu ogólnokarpackiej kultury rzeszom gości i turystów mogły budzić wrażenia imponujące i ogromne nadzieje*⁹⁶. I rzeczywiście były to występy nie tylko kapel i zespołów regionalnych, ale także prezentacje i wystawy związane z rodzimą sztuką ludową.

⁹² J. Tacina: *Nauka gry na skrzypcach lub mandolinie oparta na muzyce ludowej*, cz. I. PMRN Bielsko-Biała 1965, s. 5.

⁹³ Wywiad z Z. Wałachem (1961), z dnia 25, 27.10.2011, Istebna

⁹⁴ J. Bauman-Szulakowska: *Polska kultura muzyczna na Śląsku Górnym i Cieszyńskim w latach 1922-1939*. Katowice 1994, s.64; J. Gabryś-Cybulska: *Sylwetki muzyków cieszyńskich w świetle uwarunkowań społecznych*, (w:) *Kultura muzyczna Ziemi Cieszyńskiej. Twórczość i życie muzyczne*. Prace Archiwum Śląskiej Kultury Muzycznej przy Bibliotece Głównej Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Katowicach. Nr 3, s. 3.

⁹⁵ Patrz: „Zaranie Śląskie” 1935 z. 2, s. 143.

⁹⁶ P. Dahlig: *Tradycje muzyczne a ich przemiany. Między kulturą ludową, popularną i elitarną Polski międzywojennej*. Studia Instytutu Sztuki PAN, Warszawa 1998, s. 482.

Od 1964 roku organizowany jest na ziemi beskidzkiej *Tydzień Kultury Beskidzkiej*, w ramach, którego odbywają się przeglądy w poszczególnych miejscowościach Beskidów, zarówno po stronie polskiej, jak i czeskiej (Żywiec, Wisła, Jabłonków, Istebna, Ujszoły). Tego typu przedsięwzięcia stwarzają okazje do prezentacji zarówno instrumentalistów, jak i śpiewaków i tancerzy wraz z zespołami nie tylko przed członkami własnej społeczności, ale też przed gośćmi spoza regionu i Polski.

Zespoły regionalne miały i mają ogromny wpływ na propagowanie kultury muzycznej regionu. Pierwsze wzmianki o ruchach zespołów amatorskich pojawiają się w dokumentach z początku XX wieku. Jak wspomina M. Kiereś⁹⁷, w 1908 roku grupa muzykantów z Istebnej została zaproszona do Wiednia, na obchody sześćdziesiątej rocznicy urodzin Franciszka Józefa (śladem tego wydarzenia była wydana karta pocztowa, na której zachowane zostały postacie istebniańskich skrzypków i gajdoszy). Dzisiaj zespół ten działa jako Zespół Regionalny „Istebna”⁹⁸. Na terenie Trójwsi funkcjonują również nieco młodsze grupy – Regionalny Zespół „Mały Koniaków i Regionalny Zespół „Koniaków”, a także kapele m. in. „Wałasi” (Zbigniew Wałach), „Jetelinka” (Monka Wałach)⁹⁹ czy kapele wymienionych zespołów regionalnych.

Obecnie bardzo prężnie działa Gminny Ośrodek Kultury, w ramach którego organizowane są wystawy twórczości ludowej oraz stałe imprezy związane z obrzędowością doroczną i zawodową - pasterską (m. in. wypas owiec, zawody furmanów, kołędowanie, konkurs gwary itp.)¹⁰⁰. Warto wspomnieć również o jaworzyńskim Muzeum „Na Grapie”, którego funkcjonowanie obejmuje nie tylko wystawy ludowej kultury materialnej, ale także w tym miejscu odbywają się warsztaty edukacyjne, spotkania muzyków związane obrzędowością doroczną i rodzinną¹⁰¹. Wspomagające działania pojawiają się cyklicznie w Ośrodku Edukacji Ekologicznej w Istebnej (warsztaty, spotkania muzyków, koncerty)¹⁰². Aktywność tego typu jednostek wspomaga edukację ludową społeczności Gminy, jak i osób spoza niej. Utrwała wytwory kultury materialnej i duchowej. Dla środowiska muzykantów ludowych organizowane spotkania służą wymianie doświadczeń muzycznych (repertuar, techniki i manieri wykonawcze).

⁹⁷ M. Kiereś: *Wiślańska muzyka i wiślańscy muzykanci*, „Kalendarz cieszyński”, 1995, s. 79.

⁹⁸ Więcej o działalności zespołu na stronie kierownika zespołu Tadeusza Papierzyńskiego: <http://ozespoleistebna.blog.onet.pl/>

⁹⁹ Te kapele zostaną omówione w dalszej części tekstu

¹⁰⁰ <http://www.istebna.eu/?p=artykulyShow&iArtykul=56>, 20.05.2012, g. 12.00.

¹⁰¹ <http://www.nagrapie.beskidy.pl/muzeum-na-grapie.html>, 1.06.2012, g. 11.00.

¹⁰² <http://www.istebna.eu/?p=obiektyMore&iObiekt=102>, 1.06.2012, g. 17.34.

Ważnym miejscem dla muzyków beskidzkich była i jest *Chata Kawuloka* (tzw. kurna chata z 1863 roku), która obecnie pełni rolę izby regionalnej i muzeum instrumentów pasterskich (miejsce to jest związane z postaciami folklorystów i muzykantów ludowych - Jana Kawuloka i Zuzanny Kawulok)¹⁰³.

Specyfika melodyczno-rytmiczna repertuaru Beskidu Śląskiego¹⁰⁴

Muzyka ludowa, a tym samym pieśni ludowe poprzez specyfikę przekazu (tradycja ustna) często ulegały przeobrażeniom zarówno w płaszczyźnie muzykologicznej, jak i tekstowej. Stąd też w repertuarze ludowym pojawiają się melodie wykorzystujące stopnie więcej niż jednej skali (tym samym trudno pieśni, w których występuje „czysta” postać materiału skalowego). Z kolei pod względem tekstowym – następuje często wymiana słów, szczególnie w repertuarze z kategorii pieśni powszechnych.

Jeśli chodzi o podłoże tonalne to skale wąskozakresowe¹⁰⁵ w repertuarze Beskidu Śląskiego występują jedynie w repertuarze dziecięcym, związanym obrzędowością doroczną i przeważają tutaj melodie oparte na skali pentachordalnej¹⁰⁶. Jak pisze Alina Kopoczek: (...) *cechą charakterystyczną jest przewaga skal z tercją wielką oraz występowanie elementów skali frygijskiej, lidyjskiej, cygańskiej i pentatonicznej (...) melodie wąsko zakresowe Beskidu śląskiego nawiązują ponadto do repertuaru pieśniowego Beskidu Żywieckiego, Orawy i Podhala, a także mają wspólne właściwości stylistyczne z wąskozakresowymi melodiami Słowacji i Moraw*¹⁰⁷.

¹⁰³ <http://www.chatakawuloka.pl/>, 10.07.2012, g. 15.00

¹⁰⁴ Problematyka struktury melodyczno-rytmicznej materiału beskidzkiego jest bardzo szerokim zagadnieniem. Wymaga jeszcze wielu dodatkowych badań, a na potrzeby tej pracy jedynie została zasygnalizowana i w miarę możliwości ujęta całościowo.

¹⁰⁵ O zagadnieniach melodyki wąsko zakresowej pisali: A. Chybiński: *Pieśni ludu polskiego na Orawie* (w): E. Mika: *Pieśni orawskie*. Kraków 1957, s. 99; A. Czekanowska: *Pieśni biłgorajskie. Przyczynek do interpretacji polskiego pogranicza południowo-wschodniego*. Wrocław 1961, s. 73-78; tenże: *The Diathonic Melodies of the Narrow Range in Slavic Countries*, „Lud” t. 50. 1966, s. 392-410; także: *Ludowe melodie wąskiego zakresu w krajach słowiańskich*. Kraków 1972; B. Bartók: *Serbo-Croatian Volk Songs*. Nowy Jork 1951, s. 52-56; W. Wiora: *Older than Pentatony* (w): *Studia memoriae Belae Bartok sacra*. Budapeszt 1957, s. 184; W. Danckert: *Grundriss der Volksliedkunde*. Berlin 1939, s. 19.

¹⁰⁶ A. Kopoczek: *Folklor Muzyczny Beskidu Śląskiego. Materiały pomocnicze do analizy pieśni ludowych*. Katowice 1993, s. 10.

¹⁰⁷ A. Kopoczek: *Folklor Muzyczny Beskidu Śląskiego. Materiały pomocnicze do analizy pieśni ludowych*. Katowice 1993, s. 12-13.

Z kolei skala pentatoniczna nie występuje w czystej postaci a dominuje odmiana hemitoniczna (często z pienami). Natomiast skala podhalańska¹⁰⁸ w repertuarze Beskidu Śląskiego zaznacza się dosyć słabo (A. Kopoczek przytacza jedynie ją w jednej pieśni, gdzie występuje w całości)¹⁰⁹. Specyfika ta potwierdziła się podczas moich badań Beskidu Śląskiego na terenie Republiki Czeskiej (Zaolzie), gdzie w repertuarze pojawiło się jedynie kilka pieśni z elementami tej skali (m. in. melodie o incipitach *Powiedz mi ma miła; Rada śpiywóm*)¹¹⁰.

Również skale modalne¹¹¹ nie dominują w omawianym repertuarze. Jedynie dostrzegamy fragmenty skali doryckiej, frygijskiej, lidyjskiej i miksolidyjskiej¹¹². Dominują tutaj raczej zrosty skali doryckiej z molowymi zwrotami kadencyjnymi. Taka postać materiału muzycznego jest specyficzna wg. A. Kopoczek szczególnie dla pieśni miłosnych. Z kolei skala frygijska i jej elementy decydują o odrębności badanego terenu. Skala ta najczęściej pojawia się w pieśniach weselnych, miłosnych czy społecznych¹¹³.

Jeśli chodzi o salę durową i molową, to wiodą prym melodie oparte na tej pierwszej. Często są to takie, które nie wykorzystują wszystkich stopni skali. W zbiorze Aliny Kopoczek jest to proporcja 61% do 6%¹¹⁴. Według niej najliczniejszą grupę stanowią melodie oparte na skali durowej i zakończone na stopniu III, co daje wyraźne cechy frygijskie i jest cechą tego obszaru¹¹⁵. Przewaga skali durowej i molowej ma wiele przyczyn. Z moich obserwacji materiału zaolziańskiego wynika, że (...)również pieśni oparte na skalach modalnych stanowią niewielki procent zbioru. Nie występują one w czystej postaci, a jedynie jako elementy lub jako zrosty ze skalą pentatoniczną. Wiąże się to z dominacją tonalności dur-mol, która systematycznie wypiera dawne skale, co z kolei spowodowane jest m. in. nadmiernym używaniem instrumentów takich jak akordeon lub pianino, stanowiących akompaniament

¹⁰⁸ Za: J. Bobrowska: *Polska folklorystyka muzyczna. Dzieje zbiorów i badań oraz charakterystyka cech stylistycznych polskiej muzyki ludowej*. Akademia Muzyczna im. K. Szymanowskiego w Katowicach. Seria II: Prace specjalne nr 11. Katowice 2000, s. 264.

¹⁰⁹ A. Kopoczek: *Folklor Muzyczny Beskidu Śląskiego. Materiały pomocnicze do analizy pieśni ludowych*. Katowice 1993, s. 17.

¹¹⁰ M. Szyndler: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011, s. 102.

¹¹¹ Definicja skal modalnych patrz: J. Sobieska: *Polski Folklor Muzyczny*. Cz. I. Warszawa. 1982, s. 91-92.

¹¹² A. Kopoczek: *Folklor Muzyczny Beskidu Śląskiego. Materiały pomocnicze do analizy pieśni ludowych*. Katowice 1993, s. 20.

¹¹³ A. Kopoczek: *Folklor Muzyczny Beskidu Śląskiego. Materiały pomocnicze do analizy pieśni ludowych*. Katowice 1993, s. 21.

¹¹⁴ *Tamże*, s. 25.

¹¹⁵ *Tamże*, s. 25.

podczas prób zespołów folklorystycznych¹¹⁶. W sytuacjach towarzyskich w polskiej części Beskidu Śląskiego może być podobnie, jednak trzeba zaznaczyć, że kapele odtwarzające repertuar autentyczny z ogromnym pietyzmem pielęgnują dawne melodie, a tym samym archaiczne skale (Zbigniew Wałach, Monika Wałach, Rafał Wałach). Również zespoły regionalne (m. in. Zespół Regionalny „Istebna”) bazują na melodiach źródłowych, które czerpią wprost z terenu¹¹⁷.

Obszar penetracji terenowych

Rys. nr 3 - Mapa Trójwsi (Istebna, Jaworzynka, Koniaków)¹¹⁸.

¹¹⁶ M. Szyndler: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011, s. 113.

¹¹⁷ Obecny kierownik Zespołu Regionalnego „Istebna” – Tadeusz Papierzyński prowadzi badania terenowe, a zdobyty materiał wciela w repertuar grupy.

¹¹⁸ Źródło: www.istebna.eu, 6.07.2012, g. 11.00

Obecnie gmina Istebna złożona jest z trzech wsi tj. Istebna, Jaworzynka, Koniaków. Jest częścią powiatu cieszyńskiego, a pod względem geograficznym należy fragmentarycznie do obszaru Beskidu Śląskiego (o czym wcześniej już była mowa). Pod względem wielkości gmina Istebna zajmuje trzecie miejsce w powiecie, a z kolei wieś Istebna stanowi 56% powierzchni całej gminy. Fakt ten pozwala na przodowanie Istebnej w kryterium wielkości, przed Jaworzynką (26 %) i Koniakowem (18%)¹¹⁹.

Badania własne

Wstępny rekonesans omawianego terenu został rozpoczęty przeze mnie w zasadzie już w 2001 roku. W tym czasie rozpoczynałam badania empiryczne Beskidu Śląskiego w Republice Czeskiej (Zaolzie) na potrzeby przyszłej pracy doktorskiej.

Przez ten okres miałam stały kontakt z autochtonami z regionu poprzez koncerty, imprezy a przede wszystkim przez studentów Instytutu Etnologii czy Instytutu Muzyki, których mam okazję uczyć do dnia dzisiejszego¹²⁰.

W związku z niniejszym projektem rozpoczęłam spotkania z mieszkańcami Trójwsi na przełomie września i października 2011 roku, poprzez spotkania indywidualne (wywiady), ankiety (zespół *Istebna*) i obserwację uczestniczącą w ramach różnych imprez odbywających się na tym terenie. Korzystałam również z materiałów archiwalnych GOK w Istebnej (filmy, projekty itp.), a także z najpopularniejszych śpiewników (m. in. Aliny Kopoczek, Rafała Wałacha czy Władysława Motyki).

Prowadziłam rozmowy zarówno z przedstawicielami pokolenia najstarszego (m. in. Anna Bury 1925, Jadwiga Polok-1928, Maria Bury-1929, Jadwiga Bojko-1920), jak i z autochtonami reprezentującymi pokolenie najmłodsze (m. in. Weronika Polok-1992, Martin Wałach-1989). Płaszczyznę pośrednią (w kategorii wiekowej) reprezentowała Monika Wałach-1966 i Zbigniew Wałach-1961.

¹¹⁹ Źródło: www.stat.gov.pl, stan w ha, stan na rok 2004, 3.07. 2012, g. 14.00, stan ludność w gminie Istebna ok. 12 tysięcy mieszkańców (2009 rok)

¹²⁰ Od 2001 roku prowadziłam zajęcia związane z folklorem muzycznym w Katedrze Folklorystyki Ogólnej i Stosowanej na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Obecnie są to przedmioty realizowane w Instytucie Muzyki i w Instytucie Etnologii.

IV. Terminologia

*Folklor, Folkloryzm, folk*¹²¹

Współczesna problematyka terminologiczna istnieje ze względu na multiplikację szkół, poglądów, koncepcji, jak i z obecnej we współczesnej humanistyce interdyscyplinarności. Termin *folklor* sprecyzowany w prawie dwieście lat temu przez W. J. Thomsa¹²² jest dzisiaj zupełnie inaczej postrzegany i interpretowany. Dla autora listu do redakcji „Atheneum” proponowany termin miał zastąpić takie sformułowania jak *starożytności ludowe* czy *literatura ludowa* i dotyczył tradycyjnej kultury chłopskiej w Europie¹²³.

Z czasem formowały się liczne definicje *folkloru*, jednakże można było w nich zauważyć pewne tendencje tj. o profilu literaturoznawczym czy o profilu etnograficznym.

Pierwsza z wymienionych dookreśla gatunki z zakresu literatury ludowej tj. baśnie, podania, legendy, pieśni, ballady, przysłowia, zagadki itp. (szkoła fińska, z przełomu XIX i XX wieku, tj. Julius Krohn i jego syn Kaarle czy szkoła rosyjska m. in. Jurij Sokołow). Natomiast druga rozszerza pojęcie folkloru do *muzyki, tańca, zwyczajów, obrzędów* i *wiedzy ludowej*¹²⁴. W Polsce, Julian Krzyżanowski dosyć szeroko potraktował ten termin, ujmując w nim zwyczaje ogólne i te o charakterze obrzędowym ale też: (...) *zjawiska z dziedziny wierzeń demonologicznych, meteorologicznych, medycznych, zawodowych i wszelkich innych, wreszcie zjawiska z dziedziny kultury artystycznej, muzyczno-słownej, z grubsza odpowiadającej pojęciu literatury ustnej*¹²⁵. Z kolei Józef Burszta wyraził w latach siedemdziesiątych XX wieku trzy płaszczyzny. W pierwszej umieścił ludową literaturę i literaturę ustną, w drugiej – m. in. muzykę¹²⁶, zaś w grupie trzeciej: (...) *potoczne rozumienie folkloru, jako synonimu całej tradycyjnej kultury ludowej*¹²⁷. W tym miejscu należałoby sprecyzować zagadnienie *folkloru muzycznego*. Według Bogusława Linetta *folklor muzyczny* obejmuje: (...) *całokształt zjawisk muzycznych, będących własnością danej*

¹²¹ Terminy te zostały wytłumaczone w oparciu o najbardziej popularne definicje na potrzeby tej rozprawy. Jest to problematyka, która wymaga szerszego zbadania, co nie mieści się w tematyce artykułu.

¹²² W. Thoms: *Folklor*, „Literatura Ludowa” 1975 nr 6, s. 37-39.

¹²³ J. Bobrowska: *Polska folklorystyka muzyczna. Dzieje zbiorów i badań oraz charakterystyka cech stylistycznych polskiej muzyki ludowej*. Akademia Muzyczna im. K. Szymanowskiego w Katowicach, Katowice 2000, s. 18-19.

¹²⁴ *Tamże*, również: M. Waliński: *Folklor i folklorystyka. Uwagi na marginesie definicji*, „Literatura Ludowa” 1977 nr 4/5, s. 9.

¹²⁵ *Słownik folkloru polskiego* (red. J. Krzyżanowski). Warszawa 1965, s. 104-106

¹²⁶ Wyszczególnił również wierzenia, zwyczaje, obrzędy, dramat, tradycyjna wiedzę, religię, magię, wróżby, gry i zabawy, taniec, prawo zwyczajowe na tle całokształtu kultury.

¹²⁷ J. Burszta: *Kultura ludowa-kultura narodowa. Szkice i rozprawy*. Warszawa 1974, s. 316.

społeczności, czyli jej kulturę muzyczną a więc: świadomość muzyczną, styl muzyczny (skale muzyczne, typowe zwroty melodyczne, i rytmiczne, melizmatykę, właściwości dynamiczne i agogiczne, zasady wersyfikacji i prozodii), repertuar, (melodie instrumentalne oraz melodie i teksty pieśni, technikę), maniery wykonawcze oraz okoliczności¹²⁸. Oczywiście jest to definicja bardzo szczegółowa, ale też potraktowana zbyt szeroko. Wątpliwości może budzić punkt nr 5, związany ze *środkami wykonawczymi*, tj. budowa instrumentów ludowych (zjawisko to raczej należy do etnografii)¹²⁹.

I rzeczywiście definicja folkloru, zwłaszcza muzycznego w zasadzie uzależniona jest od perspektywy badawczej zainteresowanych osób. Jest to obszar, który pozostaje w sferze poszukiwań i interpretacji różnych dyscyplin (językoznawstwo, antropologia, etnomuzykologia, etnologia, etnolingwistyka, kulturoznawstwo)¹³⁰. Jak pisze M. Trębaczewska: (...) *a każda z nich (dyscyplin – przyp. M. Sz) opiera się na definicji najbardziej pasującej do jej specyfiki (...) często są to definicje konstruowane „na bieżąco”, w zależności od problematyki badawczej*¹³¹.

Dzięki *folkloryzmowi* zjawisko *folkloru* można obserwować w postaci współczesnej. W Polsce pierwszy raz termin *folklorizm* pojawił się w pracy J. Burszty: (...) *zjawiska polegające na celowym stosowaniu w poszczególnych sytuacjach bieżącego życia wybranych treści i form folkloru, branych bądź jeszcze wprost z terenu i przenoszonych w sytuacje odmienne od naturalnych, bądź też czerpanych z folklorystycznej dokumentacji, a odtwarzanych w sytuacjach celowo zaaranżowanych*¹³². W praktyce najczęściej są to te elementy kultury, które są najbardziej atrakcyjne (części obrzędowości rodzinnej – wesela czy dorocznej – *wianki, Goik* itp.). Z jednej strony zjawisko to wzbudza pozytywne reakcje (jako kontynuacja zjawisk autentycznych), a jednocześnie generuje falę negacji (choćby ograniczenia czasowe – obrzęd wesela na scenie trwający 20 minut)¹³³.

¹²⁸ B. Linette: *Folklor muzyczny a folklorizm* (w:) *Folklor w życiu współczesnym*. Materiały z ogólnopolskiej sesji naukowej w Poznaniu 1969. Poznań 1970, s. 30-38.

¹²⁹ O terminologii pisali również Jadwiga i Marian Sobiescy – patrz: J. M. Sobiescy: *Polska muzyka ludowa i jej problemy*. Kraków 1973, s. 571.

¹³⁰ M. Trębaczewska: *Między folklorem a folklem*. Muzyczna konstrukcja nowych tradycji we współczesnej Polsce. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 71.

¹³¹ *Tamże*, s. 71

¹³² J. Burszta: *Kultura ludowa-kultura narodowa. Szkice i rozprawy*. Warszawa 1974, s. 309, także: J. Burszta: *Folklorizm w Polsce* (w:) *Folklor w życiu współczesnym* (materiały z ogólnopolskiej sesji naukowej w Poznaniu 1969), Poznań 1970, s. 9-29. Termin ten został wprowadzony przez niemieckich uczonych po raz pierwszy – patrz: V. J. Newall: *The Adaptation of Folklore and Tradition (Folklorismus)*, „Folklore”, tom 98, nr 2, 1987, s. 131-151; H. Moser: *Vom Folklorismus in unserer Zeit*, „Zeitschrift für Volkskunde” nr 58, 1962, s. 177-209.

¹³³ M. Trębaczewska: *Między folklorem a folklem*. Muzyczna konstrukcja nowych tradycji we współczesnej Polsce. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 74-75.

J. Stęszewski zaproponował wyszczególnienie dwóch typów folklorizmu w muzyce, a więc *folklorizm estradowy (festiwalowy)* oraz *folklorizm koncertowy*¹³⁴. Drugi z wymienionych typów dotyczy zjawisk muzykologicznych w tzw. muzyce profesjonalnej (*klasycznej*) i związany jest z *cytatem* i *stylizacją*. Natomiast *folklorizm estradowy* przejawia się w postaci różnorodnych opracowań, aranżacji, stylizacji stworzonych dla działań amatorskich lub zawodowych zespołów folklorystycznych (widowiska sceniczne, teatralizacja obrzędów itp.)¹³⁵.

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych w Polsce narodziła się fala muzyki młodzieżowej opartej na muzyce tzw. *źródeł*¹³⁶. Jak pisze E. Wróbel: (...) *Podstawowym terminem określającym muzykę posiadającą związki z folklorem w Polsce jest muzyka folkowa lub po prostu folk*¹³⁷. Określenie to funkcjonuje w różnych sytuacjach i w różnych środowiskach, ale ujednolicając – służy opisywaniu wszelkich zjawisk muzycznych, które w mniejszym lub większym stopniu czerpią z folkloru (media, literatura popularna, imprezy, zespoły). Jak w przypadku terminologii związanej z folklorem, tak i tutaj trudno o jednolitą definicję¹³⁸.

M. Trębaczewska wyszczególnia podgatunki folku, do których według niej należą *Muzyka korzeni* (odwołuje się do muzyki *źródeł* np. poprzez rekonstrukcje instrumentarium czy przywołanie zapomnianych technik wokalnych), *Pop folk* (powiązanie muzyki *pop* czyli tzw. popularnej z elementami muzyki ludowej), *Folk rock* (jest najbardziej rozpowszechnionym podgatunkiem, do którego sięgają zespoły z kręgu *punk rocka*, *heavy folku* czy *folk metalu*), *Folk jazz* (utwory jazzowe wykonywane są w konwencji ludowej lub muzyka ludowa czerpie z warsztatu muzyki jazzowej), *Folk właściwy* (nowa aranżacja utworu ludowego z zachowaniem instrumentarium i repertuaru). Dotyczy to szczególnie kapel góralskich, które pełnią podwójną rolę tzn. mają doskonałą świadomość repertuaru

¹³⁴ J. Stęszewski: *O folklorystyce muzycznej – jaki jest, jaki być może?*, „Literatura Ludowa” 1989 nr 2, s. 55-59.

¹³⁵ Tamże, więcej: J. Bobrowska: *Polska folklorystyka muzyczna. Dzieje zbiorów i badań oraz charakterystyka cech stylistycznych polskiej muzyki ludowej*. Akademia Muzyczna im. K. Szymanowskiego w Katowicach, Katowice 2000, s. 23-28. Również ciekawe i dogłębne studium na temat folklorizmu przedstawia Tomasz Rokosz – patrz: T. Rokosz: *Oblicza folklorizmu we współczesnej kulturze-prolegomena*. Encyklopedia polskiego folku, Ossower, http://www.gadki.lublin.pl/encyklopedia/artykuly/oblicza_folklorizmu_we_wspolczesnej_kulturze.html, 15.05.2012, godz. 10.00

¹³⁶ E. Wróbel: *Folklor a muzyka środowisk młodzieżowych w Polsce lat dziewięćdziesiątych* (w): *Muzyka* 2001 nr 3, s. 27-38.

¹³⁷ E. Wróbel: *Imiona folku*. Encyklopedia polskiego folku, Ossower, http://www.gadki.lublin.pl/encyklopedia/artykuly/imiona_folku.html, 16.05.2012, godz. 12.10

¹³⁸ E. Wróbel wymienia również takie określenia jak: *Living tradition*, *Contemporary folk music*, *World music* czy *Muzyka etniczna* – patrz: E. Wróbel: *Imiona folku*. Encyklopedia polskiego folku, Ossower, http://www.gadki.lublin.pl/encyklopedia/artykuly/imiona_folku.html, 16.05.2012, godz. 12.25

autentycznego, znają go często ze źródła i uczestniczą w imprezach zarówno folklorystycznych, jak i tych z nurtu szeroko pojętego folklu¹³⁹.

Zauważyć można również kolejny nurt stworzony na kanwie folkowego. Są to według mnie tzw. *Hybrydy*. Rozumiem ten wytwór jako bazowanie na doświadczeniach ludowych, na repertuarze i jednocześnie tworzenie własnej muzyki, która nie sięga do konkretnych szlagierów muzyki ludowej (Kapela „Wałasi-Lasoniowie”, kapela „Wałasi”). Moim zdaniem najbardziej ceniona powinna być działalność zespołów folkowych, których członkowie przekształcający dawny repertuar powinni być dogłębnie świadomi „dawnej nuty” (idealną sytuacją są muzykanci będący autochtonami). Reasumując, uważam, że takie działania pozwalają na ewolucję repertuaru, a jednocześnie dają możliwość sięgnięcia w każdej chwili do źródła.

V. Obecny stan repertuaru muzycznego

Aktualnie na terenie Trójwsi funkcjonuje jeszcze wśród najstarszego pokolenia autochtonów repertuar dawny.

Repertuar pieśniowy jednej z najstarszych respondentek **Jadwigi Bojko (1920)** ściśle związany był z jej życiem, wspomina: (...) *jo wiedziała takie pobożne, niepobożne, sierotańskie, rozmaite. Jo strasznie rada śpiwała, jo była śpiwaczka pierszo klasa*¹⁴⁰. Wcześniej zmarła jej matka - *Jo sierota była, mama mi umrzila jak jo miałach siedem roków*¹⁴¹. Stąd też prawdopodobnie ukierunkowana była na specyficzny repertuar pieśni sierocych. Niestety problemy emisyjne związane z wiekiem nie pozwoliły na odtworzenie niektórych linii melodycznych (m. in. pieśń o dziewczynie idącej na grób matki – *Przy miasteczku, przy dworeczku*)¹⁴². Pojawiały się również pieśni o tematyce refleksyjnej np. *Lata moje, lata czy Zahuczały góry, zaszumiały lasy* (rys. nr 4)¹⁴³.

¹³⁹ M. Trębaczewska: *Między folklorem a folkiem*. Muzyczna konstrukcja nowych tradycji we współczesnej Polsce. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 110-118.

¹⁴⁰ Wywiad z dnia 3.10.2011, Jaworzynka

¹⁴¹ Wywiad z dnia 3.10.2011, Jaworzynka

¹⁴² Pieśń tę można odnaleźć w zbiorze A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 205, nr 195.

¹⁴³ Również dostępne w zbiorze A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 202 nr 191 oraz s. 344 nr 386; R. Wałach: *Grejże mi muzyčko! Śpiewnik istebniański II*, Istebna 2009, s. 81.

Zahuczały góry, zaszumiały lasy

Jadwiga Bojko (1920), Jaworzynka, 3.10.2011

♪ = 75 (16)

Za - hu - cza - ły gó - ry, za - szu - mia - ły la - sy,

6
kaj sie mi po - dzia - ły mo - je mło - de cza - sy.

Rys. nr 4 – materiały z badań własnych

Warto wspomnieć o pieśni *Ojcowski dom*¹⁴⁴, która (dawniej i obecnie) spełnia rolę swoistego hymnu (śpiewana na początku bali, koncertów, ale też i na pogrzebach)¹⁴⁵. Jest to co prawda pieśń, której tekst napisał Jan Kubisz, nie jest anonimowa, ale z czasem weszła do kanonu pieśni ziemi cieszyńskiej i uważana jest za melodię ludową.

Wszystkie powyższe teksty usłyszeć można było również podczas wywiadu z **Anną Bury (1925)**, **Jadwigą Polok (1928)**, **Stanisławą Majeranowską (1930)** z Istebnej¹⁴⁶. Trzeba zauważyć, że pieśni refleksyjne, o życiu są specyficzne dla reprezentantek najstarszego pokolenia. Obecnie repertuar taki pojawia się na koncertach jubileuszowych związanych z Trójwsią (imprezy rocznicowe zespołów, kapel, śpiewaków, muzykantów) i nie stanowi specyfiki, jeśli chodzi o materiał wokalny, jaki prezentują zespoły regionalne.

W repertuarze **Marii Bury (1929)** z Jaworzynki pojawiła się pieśń będąca swoistym hymnem górali *Szumi jawor, szumi*¹⁴⁷ – (...) *To jest piosenka nowoczesna, ułożył ją świętej pamięci Andrzej Niedoba, on był nauczycielem i kierownikiem zespołu wiślańskiego (...) ón mówił-dopóki możecie to przekazujecie, to jest taki nasz hymn góralski*¹⁴⁸. Jest to kolejny przykład, kiedy skomponowana melodia otrzymuje status ludowej (obieg ludowy podobnie jak *Ojcowski dom*). W czasie wywiadu pojawiły się też melodie czy też można powiedzieć *szlagiery ogólnopolskie* m. in. *Czerwone jabłuszko*, *Poszła Karolinka*, *Góralu czy ci nie żal*, które nie są obce mieszkańcom Trójwsi i najczęściej funkcjonują w sytuacjach towarzyskich (spotkania urodzinowe, imieninowe itp.).

¹⁴⁴ W. Motyka: *Śpiewnik górali polskich*. Milówka 2004, s. 56.

¹⁴⁵ Patrz: A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 142 nr 101.

¹⁴⁶ Wywiad z dnia 10.10. 2011, Istebna

¹⁴⁷ Patrz m. in. A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 143 nr 103, również w repertuarze Zespołu Regionalnego „Istebna” i „Koniaków”

¹⁴⁸ Wywiad z dnia 29.09.2011, Jaworzynka

Podczas badań terenowych jawiły się pieśni, które można zaliczyć do tych najczęściej śpiewanych i granych, zarówno w sytuacjach oficjalnych, jak i towarzyskich (oczywiście repertuar zmienia się w zależności od cyklu kalendarzowego i uroczystości rodzinnych).

Do takich typowo beskidzkich należą: *Jóńczyk trawym siecze*¹⁴⁹; *Zaświeć mi miesiόνczku*¹⁵⁰; *Doliny, doliny*¹⁵¹; *Idzie owczor gróniem*¹⁵²; *Ciemna nocka idym nióm*¹⁵³, *Przez Istebnym cesta cembrowano*¹⁵⁴; *Biało lilija*¹⁵⁵; oraz te związane z tańcem *Kołomajka*¹⁵⁶; *U kowala kuźnio murowano*¹⁵⁷; *Piłka*¹⁵⁸; *Kapusta*¹⁵⁹; *Rejna*¹⁶⁰. Dodatkowo Zespół Regionalny „Istebna” w swoim stałym programie ma pieśni, które są łączone często z tańcami, są to incipity: *Istebniański grónie*; *Szumi dolina*; *Ej gróničku gróničku*; *W istebniańskim czionym lesie*, *W niedzielićkim do kościoła*, *Kóniokowski Pole*, *Ej hoja hoja*, *Wsięcy ludzie powiadajóm*¹⁶¹.

Te najbardziej popularne można było usłyszeć podczas np. Koncertu Jubileuszowego (110 Rocznica zespołu Regionalnego „Istebna”)¹⁶², czyli była to prezentacja w sytuacji oficjalnej dla szerszej publiczności (Amfiteatr w Wiśle). Z kolei Zespół Regionalny „Koniaków” również przedłożył te same *szlagiery* też w sytuacji oficjalnej, ale w zasadzie dla wąskiego grona osób zainteresowanych (mieszkańcy Trójwsi)¹⁶³.

Podczas występów dla węższego grona odbiorców (mieszkańcy Trójwsi – coroczne spotkania muzyków), ale jednak w części oficjalnej pojawiały się najbardziej znane *bojtki*.

¹⁴⁹ W. Motyka: *Śpiewnik górali polskich*. Milówka 2004, s. 37.

¹⁵⁰ Patrz m. in. A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 235 nr 232; W. Motyka: *Śpiewnik górali polskich*. Milówka 2004, s. 24.

¹⁵¹ Patrz m. in. A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 288 nr 310a, 310b; W. Motyka: *Śpiewnik górali polskich*. Milówka 2004, s. 52; R. Wałach: *Grejże mi muzyćko! Śpiewnik istebniański II*, Istebna 2009, s. 71.

¹⁵² Patrz m. in. A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 322 nr 355; W. Motyka: *Śpiewnik górali polskich*. Milówka 2004, s. 44.

¹⁵³ Patrz m. in. A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 237 nr 237; W. Motyka: *Śpiewnik górali polskich*. Milówka 2004, s. 38; R. Wałach: *Grejże mi muzyćko! Śpiewnik istebniański*, Istebna 2005, s. 26.

¹⁵⁴ Nagranie w ramach Kolekcji Muzyki Ludowej Polskiego Radia, Muzyka Źródła, CD nr 7 – *Beskidy*, Kapela „Wałasi” z Koniakowa (Zbigniew Wałach, Jan Kaczmarzyk, Grzegorz Juraszek); R. Wałach: *Grejże mi muzyćko! Śpiewnik istebniański II*, Istebna 2009, s. 170.

¹⁵⁵ R. Wałach: *Grejże mi muzyćko! Śpiewnik istebniański*, Istebna 2005, s. 81.

¹⁵⁶ Patrz m. in. A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 366 nr 450; J. Marcinkowa: *Tańce Beskidu i Pogórza Cieszyńskiego*. Centrum Animacji Kultury, Warszawa 1996, s. 116.

¹⁵⁷ Patrz m. in. A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 332 nr 371.

¹⁵⁸ Patrz m. in. A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 348 nr 394.

¹⁵⁹ Patrz m. in. A. Kopoczek: *Śpiewnik Macierzy Ziemi Cieszyńskiej*, Cieszyn 1987, s. 349 nr 395.

¹⁶⁰ Patrz: J. Marcinkowa: *Tańce Beskidu i Pogórza Cieszyńskiego*. Centrum Animacji Kultury, Warszawa 1996, s. 116.

¹⁶¹ Źródło – wywiad z kierownikiem zespołu Tadeuszem Papierzyńskim z dnia 10.10.2011.

¹⁶² Koncert z dnia 7.08. 2011, Wisła, materiały prywatne

¹⁶³ Spotkania muzykantów ludowych – „Gorolski Grani” 2011, 17. 11. 2011, Koniaków, materiały prywatne

słowackie i to poprzez ich kontakty ze Słowacją następowała wymiana repertuaru muzycznego¹⁶⁷.

Fakty te po raz kolejny potwierdzają bogate kontakty Trójwsi z sąsiadami i nie tylko (również Węgry, Rumunia). W Cieszynie i w Jabłonkowie odbywał się już w początkach XV wieku jarmark, na którym spotykali się Ślązacy, Słowacy (z Orawy, Trenczyna, Liptowa), Polacy spod Żywca¹⁶⁸. Na Śląsku Cieszyńskim pojawiali się również słowaccy *szklarze*, *druciarze* lub *miszkarze* czyli *kastrownicy*, widoczni na wsi cieszyńskiej jeszcze po II wojnie światowej¹⁶⁹. Po wsiach nadolziańskich wędrowali również północnosłowaccy kramarze, których nazywano *szafrannikami* (ze względu na towary jakie sprzedawali, m. in. szafran, oleje, maści czy zioła lecznicze oraz obrazy apokryficzne), a także *lemkowscy maziarze* z Łosia, *dziegciarze* z Gorlic¹⁷⁰. Wymiana towarów sprzyjała również wymianie repertuaru o podłożu duchowym

Obecnie na terenie Trójwsi działają m. in. kapele „Jetelinka” prowadzona przez **Monikę Wałach** oraz „Wałasi” **Zbigniewa Wałacha**.

„Jetelinka” powstała na przełomie 1986 i 1987 roku. Została stworzona przez Monikę i Rafała Wałachów. Początkowo była to grupa dziecięca tzw. „Mała Jetelinka”, później „Duża Jetelinka”, która skupiała osoby dorosłe. Grano na instrumentach pasterskich – okarynie, piszczałkach, gajdach i na skrzypcach, altówce i kontrabasie. Zespół uczestniczył w wielu imprezach w kraju i zagranicą (Belgia, Holandia a w Polsce - m. in. Żywiec, Zakopane, Jabłonków). Dzisiaj Monika Wałach po śmierci męża prowadzi zespół wraz z synami – Martinem i Benjaminem. Prezentuje znany repertuar beskidzki (*Czyjeż to poleczko*, *Zahuczały gronie*, *Pój tu Maryna*, *Zaświeć mi miesiόνczku* itd.), ale w repertuarze pojawiają się też melodie morawskie, czeskie czy słowackie¹⁷¹. W składzie znajdują się typowe chordofony – skrzypce, altówka czy kontrabas (śp. Rafał Wałach grał na gajdach śląskich), ale też cymbały.

Z kolei zespół „Wałasi” prowadzony od lat przez Zbigniewa Wałacha: (...) *muzyk i kompozytor, twórca i instrumentalista od wielu lat dbający o ciągłość i rozwój muzyki tradycyjnej swojego regionu. Dzięki niemu dorobek zespołu nawiązuje ściśle do tradycji muzycznych, w jakich muzycy zostali wychowani, ale także wnosi wiele nowych detali nie naruszając elementów tradycyjnych*¹⁷².

¹⁶⁷ Wywiad z dnia 3.10.2011, Jaworzynka

¹⁶⁸ D. Kadłubiec: *O kształtowaniu cieszyńskiej kultury ludowej*, „Kalendarz Śląski” 1984, s. 175.

¹⁶⁹ *Tamże...*, s. 176.

¹⁷⁰ *Tamże*

¹⁷¹ Wywiad z Moniką Wałach (1966), z dnia 24.10.2011, Jaworzynka

¹⁷² http://walasi.pl/o_zespole/historia/, 20.06.2012, godz. 12.14

I rzeczywiście Z. Wałach reprezentuje muzyka ludowego, który jest doskonale zorientowany w repertuarze karpackim. Ma doskonałą świadomość utworów, które gra. Prezentuje tradycyjne, autentyczne melodie z Beskidu Śląskiego, ale nie zamyka się na twórczość własną. Podczas całej jego działalności pojawiało się mnóstwo projektów związanych ze współpracą z muzykami reprezentującymi odmienne gatunki (m. in. ze Stanisławem Deją, Józefem Skrzekiem¹⁷³). Podjął się również projektu związanego z twórczością klasyka W. A. Mozarta czy F. Chopin. Działalność ta była związana ze współpracą z pianistką Barbarą Pakurą („Mozart po góralsku”, „Chopin po góralsku”)¹⁷⁴.

Nawiązał również kontakt z muzykami profesjonalnymi – tj. Krzysztofem i Stanisławem Lasoniami. Owocem tego spotkania było stworzenie grupy „Wałasi-Lasoniowie” i nagranie płyty „Wołanie” i „Maj” (niestety grupa ta obecnie już nie istnieje). Tego typu formacja była jedyną w swoim rodzaju. Właściwie trudno ją zakwalifikować do konkretnego gatunku (*Hybrydy?*). Był to twór powstały z doświadczeń wspaniałego muzyka ludowego (Z. Wałach) w połączeniu z doświadczeniami muzycznymi wykształconych, profesjonalnych muzyków (K. Lasoń, S. Lasoń). Inspiracją „Wołania” była przyroda Beskidów (rzeki Olza i Czadeczek), żywioły – woda, powietrze, ogień, ziemia a także wspomnienia (Matki, hołd Bogu). W albumie „Maj” fascynacja przyrodą (góra Barania - *Baranio*) przeplata się z różnymi stanami emocjonalnymi (*Niepokój*). Utwory te są bardzo subiektywne i osobiste. Pięknie przeplatają się skrzypce *autentyczne* z tymi *profesjonalnymi*.

W repertuarze tym pojawiają się elementy folkloru właściwie całych Karpat – rytmika i melodyka charakterystyczna dla Słowacji, Rumunii, Węgier czy Czech. Wyodrębnić można też fragmentaryczne postacie melodii Beskidu Śląskiego.

Wśród młodego pokolenia autochtonów można wydzielić grupy muzyczne, które inspirowane są muzyką ludową (grupy folkowe). Jedną z nich była grupa *Folkoperacja*, która obecnie działa w zmienionym składzie jako *Free Village* – *ideologia grupy jest taka – większość wykonawców jest z Trójwsi, która jest wolna wioską (...)tworzymy wolną muzykę*¹⁷⁵. *Free Village*¹⁷⁶ wykonuje głównie repertuar słowacki czy rumuński czyli jest to inspiracja folklorem łuku karpackiego. Nie obce są im też wykonania tzw. *szlagierów góralskich* – *Za górami, za lasami; Hej bystra woda*.

¹⁷³ <http://walasi.pl/o-zespole/dyskografia/>, 22.06.2012

¹⁷⁴ <http://walasi.pl/projekty/mozart-po-goralsku/>, wywiad z Z. Wałachem (1961), z dnia 25, 27.10.2011, Istebna

¹⁷⁵ Wywiad z dnia 20 maja 2012, Cieszyn

¹⁷⁶ Skład zespołu: Martin Wałach (gitara basowa), Piotr Kohut (perkusja), Wojtek Zowada (akordeon), Wojtek Zubrzycki (gitara elektryczna), Patryk Sobek (instrumenty klawiszowe).

Z kolei *Folkoperacja* (śpiew i skrzypce – Bogdan Bartnicki) wykonywała także utwory pochodzące z Beskidu Śląskiego. Były to popularne: *Ciemna nocka*; *Dej Pan Bóg czy Pój tu Maryna*. Utwory te prezentowane były w konwencji muzyki popularnej z domieszką rockowej, jednak prymista (B. Bartnicki) odchodził od konwencji beskidzkiej i w jego graniu pojawiały się ozdobniki, figuracje specyficzne dla folkloru Podhala czy Słowacji¹⁷⁷. Fakt ten po raz kolejny potwierdza, że repertuar czy maniere wykonawcze szczególnie u osób reprezentujących pokolenie młode (nie tylko), ulegają zmianom, wkradają się zapożyczenia i adaptacje, co jest specyfiką **folku** i jego postaci pochodnych.

Podsumowanie

Muzyka Śląska Cieszyńskiego, a tym samym Beskidu Śląskiego posiada swoją specyfikę i cechy charakterystyczne. Wpływ na ten stan miały wydarzenia historyczne, polityczne i kulturowe (szlaki handlowe, Wołosi) a w dużej mierze i geograficzne (bliskość Czech, Słowacji, Moraw).

Prowadzone badania terenowe ukazały zachowawczość repertuaru tradycyjnego (autentycznego) – przedstawiciele pokolenia najstarszego oraz zespoły regionalne. Z kolei w sytuacjach związanych z muzykowaniem repertuar w zasadzie zmieniał w zależności od funkcji (w czasie spotkań oficjalnych wykonywany był w sposób tradycyjny, natomiast spotkania towarzyskie w gronie autochtonów sprzyjały prezentowaniu folkloru muzycznego całego łuku karpackiego).

W Beskidzie Śląskim można zauważyć pojawianie się formacji z nurtu folkowego, który reprezentowany jest przez pokolenie najmłodsze. Grupy takie korzystają z repertuaru tradycyjnego, ale przedstawiają go w nowej rzeczywistości muzycznej (inne maniere wykonawcze, często rytmika słowacka czy węgierska, instrumenty wykraczające poza instrumentarium ludowe).

Tematyka ta jest bardzo ciekawa i wymaga wielu działań dogłębnych, a niniejszy artykuł jest jedynie początkowym stadium podjętego projektu.

¹⁷⁷ <http://folkoperacja.pl/>, 20.07.2012, godz. 13.13

*Parweł Haratyk „Gajdoś” z Koniakowa (Szańce)
ur. 1904 r. - zm. 1981 r.
(gajdy)*

Zdjęcie nr 1 – Materiały Gminnego Ośrodka Kultury w Istebnej – projekt pt. „Zmarli Muzykanci z Istebnej, Koniakowa i Jaworzynki” (Katarzyna Rucka-Ryś, Iwona Legierska-Niewiadomska, Lucyna Ligocka)

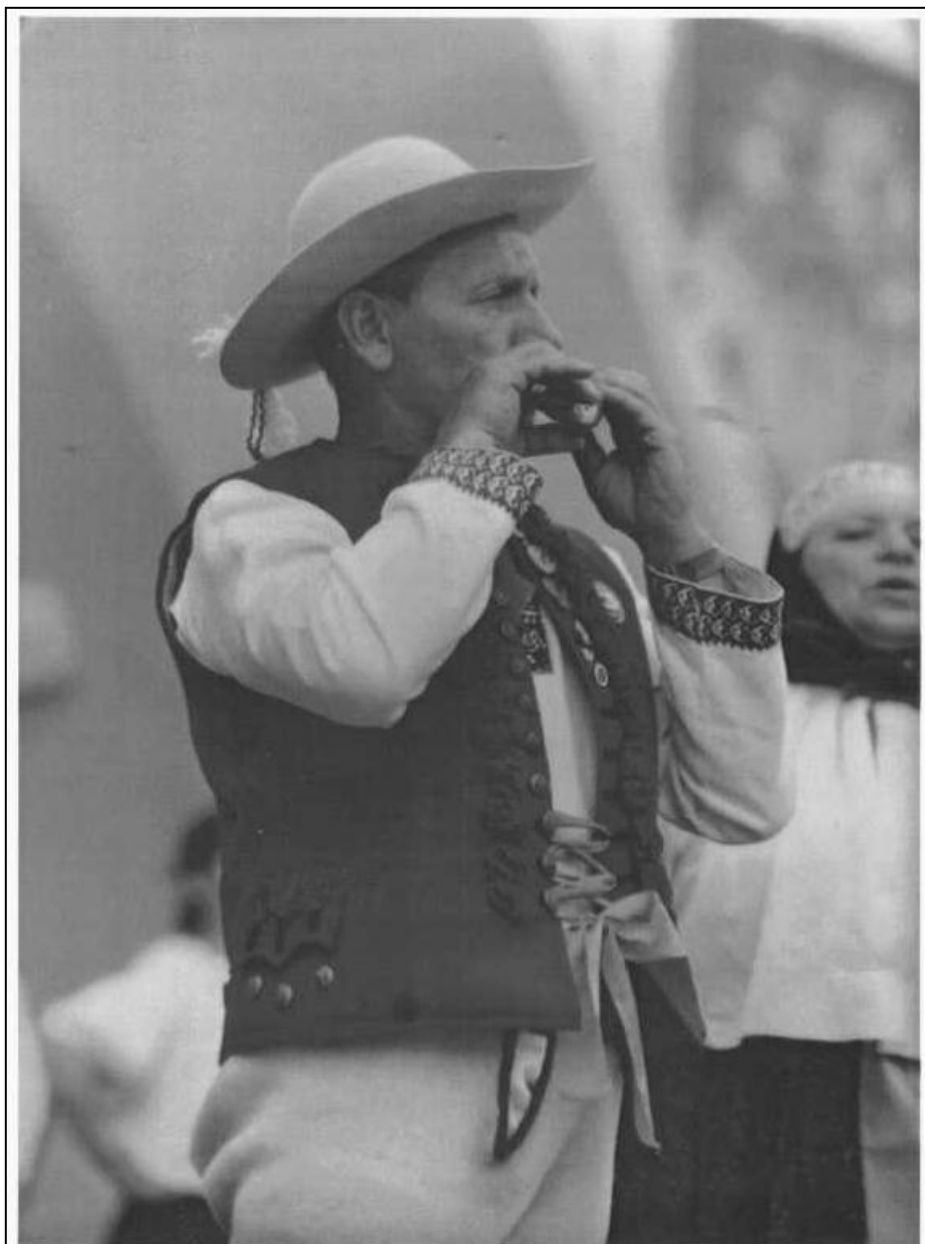
*Jan Karwulok od Wojtosza z Istebnej
ur. 20.09.1899 - zm. 13.05.1976 r.
(skrzypce, gajdy, fujarka, trąbita)*

Zdjęcie nr 2 – Materiały Gminnego Ośrodka Kultury w Istebnej – projekt pt. „Zmarli Muzykanci z Istebnej, Koniakowa i Jaworzynki” (Katarzyna Rucka-Ryś, Iwona Legierska-Niewiadomska, Lucyna Ligocka)

*Jan Zowada „Jano spod pola” z Istebnej
ur. 24.02.1899 r. - zm. styczeń 1981 r.
(trąbka)*

Zdjęcie nr 3 – Materiały Gminnego Ośrodka Kultury w Istebnej – projekt pt. „Zmarli Muzykanci z Istebnej, Koniakowa i Jaworzynki” (Katarzyna Rucka-Ryś, Iwona Legierska-Niewiadomska, Lucyna Ligocka)

Paweł Polok z Jaworzynki „Od Bilka”

ur. 28.03.1921 - zm. 03.01.2003

(klarnet, okaryna, organki)

Zdjęcie nr 4 – Materiały Gminnego Ośrodka Kultury w Istebnej – projekt pt. „Zmarli Muzykanci z Istebnej, Koniakowa i Jaworzynki” (Katarzyna Rucka-Ryś, Iwona Legierska-Niewiadomska, Lucyna Ligocka)

*Jan Bury „Z Klubu” z Jaworzynki
ur. 01.04.1920 - zm. 08.09.1990
(gajdy)*

Zdjęcie nr 5 – Materiały Gminnego Ośrodka Kultury w Istebnej – projekt pt. „Zmarli Muzykanci z Istebnej, Koniakowa i Jaworzynki” (Katarzyna Rucka-Ryś, Iwona Legierska-Niewiadomska, Lucyna Ligocka)

*Jan Kulonek z Jarorzynki „Zo Grónia”
ur. 1903 - zm. 1974
(gajdy, akordeon, trąbka)*

Zdjęcie nr 6 – Materiały Gminnego Ośrodka Kultury w Istebnej – projekt pt. „Zmarli Muzykanci z Istebnej, Koniakowa i Jarorzynki” (Katarzyna Rucka-Ryś, Iwona Legierska-Niewiadomska, Lucyna Ligocka)

*Paweł Zogata „Gajdek” z Jaworzynki „Od Klimasa”
ur. 1907 - zm. 06.1985
(gajdy)*

Zdjęcie nr 7 – Materiały Gminnego Ośrodka Kultury w Istebnej – projekt pt. „Zmarli Muzykanci z Istebnej, Koniakowa i Jaworzynki” (Katarzyna Rucka-Ryś, Iwona Legierska-Niewiadomska, Lucyna Ligocka)

Zdjęcie nr 8 – Anna Bury (1925), Jadwiga Polok (1928), Stanisława Majeranowska (1930), Istebna, wywiad z dnia 10.10.2011, fot. Magdalena Szyndler

Zdjęcie nr 9 – Maria Bury (1929), Jaworzynka, wywiad z dnia 1.10.2011, fot. Magdalena Szyndler

Zdjęcie nr 10 – Jadwiga Bojko (1920), Jaworzynka, wywiad z dnia 11. 10. 2011, fot. Magdalena Szyndler

Zdjęcie nr 11 – Zbigniew Wałach (1961), Istebna, wywiad z dnia 27.10.2011, fot. Magdalena Szyndler

Zdjęcie nr 12 – Monika Wałach (1966), Jaworzynka – lekcja nauki gry na skrzypcach, wywiad z dnia 24.10.2011, fot. Magdalena Szyndler

Zdjęcie nr 13 – Tadeusz Papierzyński z kapelą „Gorolski Grani”2011- spotkania muzykantów ludowych, Koniaków, 17.11.2011, fot. Magdalena Szyndler

dr Magdalena Szyndler

(ur. w 1975 roku w Gliwicach) – etnomuzykolog, folklorystka, pedagog. Absolwentka Państwowej Szkoły Muzycznej I i II st. im. L. Różyckiego w Gliwicach (klasa skrzypiec). W 2000 roku ukończyła Wydział Pedagogiczno-Artystyczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (kierunek *Wychowanie Muzyczne*). W 2001 roku podjęła studia doktoranckie – kierunek *Socjologia* na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz podjęła pracę jako asystent naukowo-dydaktyczny w Katedrze Folklorystyki Ogólnej i Stosowanej (Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji-US). W 2002 roku była stypendystką programu *CEEPUS* (Uniwersytet Konstanta Filozofa w Nitrze). W 2006 roku obroniła pracę doktorską pt. *Folklor wokalny mniejszości polskiej na Zaolziu na tle uwarunkowań społeczno-kulturowych Śląska Cieszyńskiego* (pod kierunkiem prof. B. Linettea) na Wydziale Historycznym, w Katedrze Muzykologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Obecnie jest zatrudniona na stanowisku adiunkta w Katedrze Kompozycji i Teorii Muzyki – Wydział Artystyczny (US Katowice). W roku 2008 podjęła badania folkloru muzycznego wśród mniejszości polskiej w Serbii (Ostojičevo) a także prowadziła i prowadzi działania na rzecz propagowania folkloru muzycznego Śląska Cieszyńskiego (czynny udział w studenckiej kapeli góralskiej, organizacja obozów naukowych dla studentów, prelekcje i wykłady dla dzieci w ramach projektu *Mały Etnograf* oraz współpraca z Katedrą Pedagogiki, Psychologii i Antropologii Kulturowej- ATH w Bielsku-Białej). Brała udział w konferencjach krajowych (Wrocław, Lublin, Katowice), jak i zagranicznych (m. in. Nanjing-Chiny, Słowacja, Republika Czeska).